

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI KIRJANDUSE ÕPPETOOL

Eike Metspalu

HEIKI VILEP JA UUSIM
LASTEKIRJANDUS

BAKALAUREUSETÖÖ

Juhendaja: dotsent Ele Süvalep

Tartu 2007

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. LASTEKIRJANDUSEST JA UUSIMAST EESTI LASTEKIRJANDUSEST ...	5
1.1. Tõlkekirjanduse domineerimine	6
1.2. Intertekstuaalsus	7
1.3. Diletandid.....	9
1.4. Elektroonilise meedia võidukäik.....	10
1.5. Kommertsialiseerumine	11
1.6. Illustratsioon lasteraamatus.....	12
1.7. Uus tõus eesti lastekirjanduses.....	14
2. HEIKI VILEPI LASTEKIRJANDUSKUNTA	17
2.1. Eluloost	17
2.2. Heiki Vilepi kirjanduslik kujunemine.....	18
2.3. Heiki Vilepi looming	20
2.4. Heiki Vilepi vaated lastekirjandusele	22
2.5. Heiki Vilepi raamatute illustratsioonid.....	24
3. HEIKI VILEPI LASTEPROOSA.....	28
3.1. Jutukogu „Lendav õunapuu“	28
3.1.1. Lugu	29
3.1.2. Tegevuskoht ja aeg	31
3.1.3. Tegelased	32
3.2. Sarjad Heiki Vilepi loomingus.....	33
3.3. „Kapiukse kollide“ sari	34
3.3.1. Lugu	34
3.3.2. Tegevuskoht ja aeg	35
3.3.3. Tegelased	36
3.4. Liisu-sari	38
3.4.1. Lugu	39
3.4.2. Tegevuskoht ja aeg	41
3.4.3. Tegelased	41
3.5. Kunstmuinasjutud	43
3.6. Jutustamistehnika.....	46
3.6.1. Jutustaja ja vaatepunkt	46
3.6.2. Keel ja stiil	49
4. HEIKI VILEPI LASTELUULE	52
4.1. Lasteluulest	52
4.2. Luulekogud „Tere!” ja „Minu laul”	53
4.3. Luulekogud „Tahaksin olla” ja „Katus sõidab”	57
4.4. Värsitehnika	61
KOKKUVÕTE	64
SUMMARY	67
KASUTATUD KIRJANDUS	69
LISA 1. Algupärase- ja tõlkeilukirjanduse vahekord	73
LISA 2. Algupärase lastekirjanduse statistikat	74

SISSEJUHATUS

Käesolev töö teeb katse vaadelda suundumusi eesti lastekirjanduses 21. sajandil. Keskse autorina uurin Heiki Vilepit, tema tulekut eesti lastekirjandusse ja ta loomingut eripära. Heiki Vilepi valisin bakalaureusetöö objektiks tema loomingus avalduvate perioodile iseloomulike omaduste tõttu.

Eesti lastekirjandus on taasiseseisvumisajal läbi teinud suure arengu – ajast, mil eesti lastekirjandusele juba “hauamonumenti paigaldati”, oleme jõudnud aega, kus lastele avaldatakse aina rohkem raamatuid. Trükitakse üha rohkem ja loetakse üha vähem. Lastekirjanikud peavad arvestama väga paljude mitte otseselt kirjanduslike faktoritega, mis mõjutavad oluliselt nende loomingut vastuvõttu. Mida peab autor tegema ja millega arvestama, et tema loodud teos jõuaks sihtgrupini? Selles töös annan ülevaate nendest tingimustest, millega eesti lastekirjanik peab muutuvast maailmas läbilöömiseks arvestama. Konkreetseks vaatlusobjektiks on lastekirjanik Heiki Vilep, kes on viie aastaga saavutanud kindla koha eesti lastekirjanduses. Töö põhieesmärgiks ongi näidata tundmatu tulija n-ö läbilöögimehhanismi ja analüüsida tema loomingut. Otsin vastust küsimusele, kas Vilepi edu peitub kommertsialiseerunud lastekirjandusmaailma reeglitega arvestamises või peitub temas tulevase lastekirjanduse klassiku sisulist potentsiaali.

Käesolevas töös käsitlen seda osa lastekirjandusest, mis on teadlikult lapsele kirjutatud ning lapsepäraselt välja antud. See tähendab, et nii kirjanik, kunstnik kui ka kirjastaja arvestavad lugejana last, tema eest ja elukogemusest tulenevat retseptisioonivõimet, ealist psüühilist eripära ja sellega seotud huvisid.

Bakalaureusetöö esimeses peatükis annan kõigepealt ülevaate lastekirjanduse arengut mõjutavatest kirjandusvälistest faktoritest. Seejärel kirjeldan uut tõusu eesti lastekirjanduses ja toon esile perioodi tähtsamad autorid.

Teises peatükis iseloomustan Vilepi kui kirjaniku isiksust, tema vaateid lastekirjandusele ja tema kirjanduslikku kujunemist. Selles peatükis on eraldi analüüsitud Vilepi raamatute illustratsioone ja nende tähtsust tema loomingus.

Kolmandas ja neljandas peatükis analüüsin põhjalikumalt Vilepi lasteproosat ja

lasteluulet, mis on ilmunud aastatel 2002-2007. Eraldi peatun Vilepi jutustamis- ja värseitehnikal.

Oma bakalaureusetöös lähtun välisautoritest ennekõike Hans-Heino Ewersi teoreetilistest seisukohtadest ja Peter Hunti poolt toimetatud erinevate lastekirjanduse uurijate esseede kogumikest. Eesti autoritest toetun filosoofiadoktor Mare Müürsepa töödele ning Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse (ELTK) almanahhis Nukits ja ELTK toimetistes ilmunud uurimuslikele töödele. ELTK-lt on saadud kõik arvandmed, millele tuginedes on loodud lisadeks olevad graafikud. Vilepi loomingu analüüsimisel olen kasutanud peamiselt Maria Nikolajeva poolt lastekirjandusele rakendatud narratiivianalüüsi meetodit ning Mart Mägra ja Jaak Põldmäe värsiõpetuse alaseid töid.

1. LASTEKIRJANDUSEST JA UUSIMAST EESTI LASTEKIRJANDUSEST

20. sajandi lõpp oli eesti lastekirjanduses vastuoluline ja pingeline aeg. Mõõn, mis algas pärast Eesti taasiseseisvumist, kui lakkas sisseharjunud riiklik kirjastussüsteem oma dotatsioonide, plaanimajanduse ja taseme garantiidega (toimetajad, ranged valikupõhimõtted), kestis sajandivahetuseni. Seda aega jäid tähistama artiklid hauamonumendist eesti lastekirjandusele, mis tundus välja surevat. (Müürsepp 2005a: 40).

Hävis 1960ndate-1980ndate vältel loodud turvaline lastekirjandusmaailm, milles lastekirjandust ilmus mitmekümnetuhandelistes tiraažides; kus lasteraamatute illustreerijate seast võis leida toonase eesti kunsti eredamaid tähti; kus sõna „lasteraamat” tähendas muuhulgas seda, et teos on kirjutatud selges ja õiges, haritud eesti keeles. Muutunud oludes tuli lasteraamatute autoritel ja kirjastajatel hakata võitlema vihast eluvõitlust koha eest päikese all. (Müürsepp 2005: 41).

Lastekirjanduse vajalikkuses ei kahtle keegi, aga ometi on tal ühele kitsale grupile loodava tarbekirjanduse maine, mille paralleele võiks tõmmata kasvõi naistekirjandusega. Tegemist on marginaalse kirjandusega. Samas tunnustatakse lastekirjandust kui rahvusliku ilukirjanduse üht omanäolist osa, mida mujal maailmas pole juba ammu enam kombeks alaväärseks või teisejärguliseks pidada. Eestis aga käsitlevad kirjandusalased teatmeteosed ja monograafiad lastekirjandust lünklikult või ignoreerivad täielikult, nii aastal 2000 ilmunud „Eesti kirjanike leksikon“ kui aastal 2001 ilmunud „Eesti kirjanduslugu“ pööravad eesti lastekirjandusele vähe tähelepanu. See annab üldsusele sõnumi, et ka kirjandusuurijate seas on levinud arusaam, et lastele kirjutatu on teisejärguline ning lastekirjanik pole „päris kirjanik“ (Palm 2001: 18).

1.1. Tõlkekirjanduse domineerimine

Kõige otsesema seose kirjandus- ja majandussüsteemi vahel loovad kirjastused, kes on raamatuturu olulisemad reguleerijad. Kirjastajad ei lähtu oma tegevuses mitte niivõrd rahvusaate elluviimisest või pedagoogilis-kultuurilistest eesmärkidest, kuivõrd kasumi teenimisest. (Tarrend 2005: 31). Kirjastajate soovimatuse tõttu avaldamisriske võtta hääbus omamaise lasteraamatu väljaandmine pea olematuks. Tekkinud tühikut omamaise kirjanduse väljaandmisel hakkas täitma tõlkekirjandus.

Tõlge võib omanda kirjandussüsteemis juhtpositsiooni ja võib hakata vormima vastava maa kirjanduspilti. Tingimused, mis võimaldavad tõlgetel omandada kultuuris keske positsiooni, sõltuvad ühiskonna ja tema kultuuri arengutasemest. Eesti puhul oli taasiseseisvumisajal tegemist kultuuri arengutasemega, kus kirjanduses leidsid aset pöördelised muutused, kriisid ja tekkis teatud kirjanduslik vaakum. (Tarrend 2005: 31). 1990ndate esimesel poolel alustasid ägedat rünnakut kirjastusturul muganduste pakkujad Egmont Estonia (1992), Kirilill (1994) ja Ersen (1995), mis võtsid enesele suure osa potentsiaalsetest ostjatest. Sel ajal ei olnud ükski Eesti kirjastus võimeline avaldama trükitehniliselt nii hästi teostatud, erksate värvide ja kõvade kaantega raamatuid. Nii andiski algupärane lastekirjandus käest võimaluse ennast raamatuturul kehtestada, sest tõlkekirjandus vallutas seal keske koha ja hakkas domineerima omamaise kirjanduse üle. (Vt lisa 1). Lisast selgub, et tõlkekirjandust ilmub keskeltläbi kaks kuni kolm korda rohkem kui algupärast lastekirjandust.

Tõlkekirjanduse puhul on teravat kriitikat pälvinud keeleline tase, mistõttu paljud vanemad on sunnitud raamatu ettelugemise asemel raamatut käigu pealt ümber jutustama. Kui laps aga tähed selgeks saab, tahab ta ikkagi, et loetaks nii, nagu kirjas on. Paljud lasteraamatud tunduvad aga olevat mõeldud vaeglugejatele. Ehk Krista Kaera sõnul: kui *easy* võib üks *reading* lõpuks olla? (Kareva 1999: 11).

Näitena võib siin tuua üheplaani printsessi- ja nõialugusid, une-, jõulu- ja loomajutte, milles puudub nii keeleilu kui mõttevõlu. Mõnikord on küll esialgse tekstiga üsna julgelt ümber käidud ja eesti lastekirjanik on välismaiselt originaalilt võtnud vaid idee, luues selle põhjal täiesti arvestatava teksti. (Tarrend 2005: 32). Viimatinimetatud loomingutüübi näiteks võib tuua Leelo Tungla ja kirjastuse Kirilill

koostöö, mis tekitab segadust ka eesti lastekirjanduse statistikas, sest Tungal on kataloogides märgitud välismaise pildiraamatu teksti autoriks, mitte tõlkijaks. Eesti lastekirjanduse aastanimestikes on need tekstid paigutatud seepärast algupärase lastekirjanduse ridadesse.

Sel sajandil võib aasta-aastalt näha algupärandite osakaalu suurenemist. Sooja vastuvõttu leiab iga kodumaine lasteraamat.

1.2. Intertekstuaalsus

Intertekstuaalsus on tekstide omadus suhestuda teiste tekstidega, võõraste tekstide olemasolu tekstis. Tänapäeval räägitakse intertekstuaalsetest suhetest ka muusikapalade, lavastuste, filmide jt kunstiteoste vahel. (Lastekirjanduse sõnastik 2006: 65). Antud definitsiooni teisele poolele tulekski edaspidistes uuringutes suuremat tähelepanu pöörata, sest üha valdavamaks muutub visuaalsete tekstide pealetung.

Lapsed kasutavad kindla teksti mõtestamise protsessis ohtralt intertekstuaalseid nähtusi, tuginedes eelnevalt tuttavale ilukirjandusele; visuaalsetele tekstidele – film, illustratsioon, TV programmid, video, animafilm; popkultuuri tekstidele – koomiks, reklaamid ja muusika, tehes seda paljudel tekstilise tegevuse tasanditel nagu süžeeikäigud, tegelase motiivid, keel, teemad ja illustratsioonid. (Wilkie-Stibbs 2005: 170)

Oluliseks jutuvestjaks on tänapäeval saanud joonisfilm, mis vahendab lapsele müüte, muinasjutte ja lastekirjanduse klassikat inimese ja raamatu asemel. Visuaalsed tekstid saavad lastele kirjaliku teksti mõtestamisel üha tähtsamaks.

Lapsed, kes on jäetud kaitseta sellise visuaalse meedia ees, nagu animafilm ja video, kohtuvad üha suurema tõenäosusega lastekirjanduse meediaadaptatsioonidega varem kui kirjutatud tekstiga. Nad hakkavad meediaadaptatsioone pidama originaalideks, mille pinnalt kõnetada ja aru saada hilisemat kirjaliku versiooni lugemist. See tõstatab edasise küsimuse selle kohta, kas hilisema lugemise olemus on kvalitatiivselt ja kogemuslikult erinev kui algtekstiks on näiteks Disney animaversioon Lumivalgekesest. Disney muinasjuttude animaversioonid on lastekirjanduse

intertekstuaalsuse uurijatele eriti huvitavad, kuna popkultuuri ikoonidena peegeldavad nad viisi, milles iga põlvkonna muinasjuttude ümberjutustustes on esiplaanil kindla ajaloolise hetke dominantsed kultuurilised koodid ja väärtused: näiteks Disney toob esile Lumivalgekese hea välimuse tema moraalse kõlbluse ja headuse kõrval, mis olid olulised varasemas kirjallikus versioonis. (Wilkie-Stibbs 2005: 174).

Eesti lastekirjandusse on sama nähtus jõudnud raamatutega „Lepatriinude jõulud“, „Lotte reis lõunamaale“, „Leiutajateküla Lotte“, „Limpa ja mereröövlid“. Kui varem oli tavaline teha raamatu järgi film, siis kõigil neil juhtudel oli varem olemas visuaalse meedia tekst (animafilm ja Limpa juhtumil reklaam), mille põhjal kirjutati raamat. Lapsed, kellele filmi- või reklaamitegelased meeldivad, nõuavad endale ka raamatu ostmist. Seni on eestlastel veel õnneks läinud – nimetatud raamatud ei ole pelgalt filmi ümberjutustused-tellimustööd, vaid kannavad iseseisvat kirjanduslikku väärtust. Nad on fantaasiaküllased helged kunstmuinasjutud, aga me ei tea, kas Kivirähk või Põldma oleks neid ilma filmi/reklaami olemasoluta üldse kirjutanud ja kas mõni kirjastus oleks nende illustratsioonide eest maksnud, sest kirjastajad Eestis reeglina riske ei võta. Tsiteerides ajakirjanduses ilmunud arvustust, võib öelda, et mida rohkem sarnaneb tekst visuaalse meedia tekstidele, seda paremaks teose vastuvõtt kujuneb: „Need raamatud on tippklass tänu kunstnikutööle. Tekst on ainult pool osa, kui sedagi“ (Martson 2003: 19). Paljud lapsed, kes veel ei oska lugeda, aga teavad filmi teksti peast, lehitsevad meelsasti raamatu lehekülgi ja loevad sobivat kohta filmitekstist peale. Selline raamat kuulub filmi järel turule paisatud kalendrite, voodipesu, šampooni jms toodete hulka. Kui kaubamärk on välja töötatud, tuleb seda ka kasutada. Suundumus jätkub: Aare Toikka ja Aarne Mägi filmi järel kirjutatud raamat „Ruudi“ (2006) valiti rahvusvahelisel lasteraamatu päeval, 2. aprillil 2007 Tallinna Keskraamatukogu noorte lugejate poolt kõige populaarsemaks lasteraamatuks.

Heaks näiteks intertekstuaalsusest filmi ja kirjanduse vahel Eestis on veel Tanel Siimsoni 15. Sten Roosi muinasjutuvõistlusel teise koha saanud töö pealkirjaga „Kolm pörsakest 2: hundi tagasitulek“, mis on kõigi nende loendamatute Terminaatorite ja Võitmatute missioonide tüüppealkirju.

Visuaalse meedia diktaat on viinud selleni, et laps keeldub mustvalgete piltidega raamatu ettelugemisest, leppides sellega alles seejärel, kui on ära näinud vastava joonisfilmi: näiteks „Bullerby lapsed“ või „Muumitroll“. Tõenäoliselt saab ka meie Sipsikust kord selline filmitegelane.

Mis võimalus jääb sel juhul neile autoreile, kes ei saa filmi teha, nagu selle töö uurimisobjekt Heiki Vilep? Tuleb välja anda „kõvade kaantega libedaid“, sest lapsele ostetakse ikkagi kõvade kaantega, suuri, värvilisi ja pealt libedaid raamatuid (Püttsepp 2003: 42). Antud hetke dominantseid kultuurilisi koode ja väärtusi arvesse võttes tuleb raamatu müügikõlblikuks muutmiseks nad vastavalt pakendada. Täita tuleks see pakend siiski oma- ja õigekeelse kirjandusega, sisuga, mille heatasemelisus sunniks loobuma suurele osale (tõlke)lastekirjandusest antud üleolevast väljendist „kõvade kaantega libedad“. Positiivse retseptiooni järgi otsustades on Heiki Vilep sellega edukalt hakkama saanud. Vilepi lasteraamatud on kriitikas pälvinud üksmeelset tunnustust, – kuid eesti algupärase lasteraamatu kriitika ongi reeglina heasoovlik.

1.3. Diletandid

Üldlevinud arvamuse kohaselt võib lasteraamatu autoriks olla iga inimene – eriti kui ta on juba mingil alal kuulus või töötab lastega või on tal endal lapsed. Põhjus, miks lastekirjanduse vallas nii paljud kirjutavad, võib seisneda autori rolli mõtestamises. Autori roll kujunes lastekirjanduses välja hiljuti. Lastekirjandus kujutas endast pikka aega valikut üldisest kirjandusest, mida tegid vaimulikud, õpetajad ja vanemad. Kuna seda valikut tehti kindlat adressaati ja eesmärki silmas pidades, siis oli tagajärjeks see, et tekste ei liigitatud nende algse looja järgi, vaid lugejagrupi, kellele need on sihitud, ja kasutatavuse põhjal. Algselt oli autoriroll lastekirjanduses kompilaatorite ja ümbertöötajate kätes. Kui kirjandusklassikuid teatakse nimepidi, siis lastekirjanduses on nagu folklooris – tuntakse pealkirju ja üksikuid töid, aga mitte autoreid. (Ewers 2000: 150).

Nii on läbi sajandite kurdetud, et lastekirjanduses tegutseb liiga palju diletante ja igaüks, kes oskab kirjutada kirjavigadeta lause, arvab endal otsekohe olevat võime teisi kirjasõna kaudu juhtida ja kasvatada. Juba aastal 1787 kurtis saksa koolidirektor Friedrich Gedike järgmist: „Tudengid ja kandidaadid, saksa ja ladina koolide omanikud, kasvatajad ja mittekasvatajad, lühidalt kõik, kel vaid terved käed on kirjutamiseks ja kasvõi ainult juurdekirjutamiseks, valmistavad raamatukesi armsa nooruse jaoks.“ (Ewers 2000: 150).

Eesti ei erine selles osas muust maailmast. Lastekirjanduse debütantide arv aina kasvab. Hetkel võivad kirjutada kõik, kellel on soov näha oma nime raamatu kaanel. Kui vaadata eestikeelse laste- ja noorsookirjanduse aastanimestikke, siis leiab sealt aina kasvava hulga inimesi, kes on ühel või teisel põhjusel saanud maha lasteraamatuga, kuid kellel puudub edasine kirjanduslik ambitsioon. 21. sajandi debütantidest pole 80 autorit peale esikraamatu lastele midagi avaldanud. 15 autorit on avaldanud lisaks oma loomingut lasteajakirjades ning 21 autorit ei saaks lastekirjanduses enam juhukülalisteks nimetada. 21. sajandil debüteerijate kasvukõver on graafiliselt ära toodud lisas number 2.

Sellisest 'ise-kirjutan-ise-toimetan-ise-avaldan' pinnasest on pärit ka Heiki Vilep, kes ühe täiskasvanute luulekogu avaldanud tundmatu nimena murdis lastekirjanduse ambitsioonikaks tegijaks. Tuntuse arengukiirust ilmestab jõudmine 2006. aasta riiklike õppekavade projekti 3. klassi koolikirjandusnimestikku.

1.4. Elektroonilise meedia võidukäik

Infotehnoloogilised suhtlusvahendid, alates Skype'ist, Orkutist, Rate.ee-st ning lõpetades arvutimaailmade ja mängudega, mõjutavad ka Eesti elu väga palju, kuid nende nähtuste analüüs jääb teadmiste puudumise või müütide taha. Kõige suuremad muutused puudutavad seejuures lapsi ja noori, ning mitte ainult halva poole pealt, nagu vahel arvatakse. Kui nüüdsed üle 30aastased täiskasvanud veel noored olid, siis suunasid neid põhiliselt vanemad või õpetajad ning muud lähemalseisvad isikud. Tänapäeva noored saavad märksa suurema osa oma infost otse omavanustelt üle maailma, meelelahutustööstusest ning paljudest muudest allikatest. Tulemuseks on noorte põlvkond, mis ei sarnane ühegi eelnenuga ja elab täiesti omaette väärtuste järgi. (Vaarik 2007: 4).

Vastavalt Turu-uuringute ASi poolt tehtud laste arvutikasutamise uuringule kasutab iga teine 6-14 aastane laps internetti vähemalt viiel päeval nädalas. Otseselt lastele suunatud on kodulehed www.lastekas.ee, www.minuoma.ee, www.taheke.delfi.ee jt.

Sellise põlvkonna puhul saavad eelise need autorid, kellel on internetis oma kodulehekül. Kodulehekülg toetab paberkandjal teost. Tänu koduleheküljele suurenes

tunduvalt ka ajakirja Täheke lugejate hulk (Martson 2004: 9).

Heiki Vilep, kelle peamine tegevusala on kodulehekülgede loomine ja haldamine, tegi oma kodulehe juba 1990ndate keskel. Lastele suunatud kodulehelt saab kirjanik Vilepi ja tema teoste kohta lugeda viimased 6 aastat. Kodulehelt võib leida igast teosest tutvustava jutu või luuletuse, sellele on kogutud kõik trükimeedias ilmunud arvustused ja ettekanded jms. Kirjanik peab seal oma blogi ehk veebipäevikut. Vilep valdab ka internetiavarustes tegutsemiseks vajalikku sõnavara: „vaata minu täielikku profiili” kõnetab lapsi rohkem kui „elulugu” või „biograafia”. (Vilep 2007a).

Hoolimata elektroonilise meedia olulisuse tunnistamisest on vähestel eesti kirjanikel oma koduleheküljed. Valdavalt on tegu noorema põlvkonna autoritega, nagu Sass Henno, Vahur Afanasjev, Peeter Sauter, Sven Kivisildnik. Eesti lastekirjanikest on oma koduleht ainult Valeria Ränikul ja loomisjärgus Aidi Vallikul, kelle kodulehe autoriks on Vilep. Vilep on öelnud, et ta aitaks heameelega kaasa kirjanike kodulehekülgede loomisele, kuid ta ei leia sellele algatusele rahastajat (Vilep 2007b).

1.5. Kommertsialiseerumine

Tsiteerides briti lastekirjanduse uurijat Peter Hunti, on lastekirjandus kui grupp tekste ühelt poolt elusaim ja originaalseim kunstide seast ja samas jõhkra kommertsliku ärakasutamise ohver (Hunt 2005:1).

Kirjanduslike tegelaste kujulised mänguasjad ja tooted on laste hulgas väga populaarsed. Lasteraamatu kangelasest saab kaubamärk, mille abil turustatakse kõikvõimalikke muid tooteid. Selle nähtuse eredaimaks näiteks Eestis on Janno Põldma, Heiki Ernitsa ja Andrus Kivirähki kangelane Lotte, kelle abil turustatakse voodipesu, jäätist, šampooni, mänge jpm. Lastekirjanduse tegelased muutuvad objektideks, mis väljuvad ilukirjanduse raamidest.

Kommertsialiseerumise üks vorme on näiteks Limpa-kampaania, mil A. Kivirähki raamatu ostuga kaasnes pudel limonaadi. Lasteraamatule on peale surutud turustamisnipid, mis peaksid tagama müügiedu ja köitma laiade masside tähelepanu.

Lugejaküsitlused Eestis tõestavad, et lapsi mõjutab lemmikut valides kangelase tunnus.

Kui raamat on filmipõhine, televiisoris jookseb peategelase osalusel reklaam ja müüakse temaga seotud tooteid või on tegemist kunstniku loodud universaalse tegelasega, siis eelistab laps seda raamatut. Samuti mõjutab raamatu tuntust tema seeriaviisilisus, mille käigus jõuab kaubamärk välja kujuneda. (Martson 2005b: 14).

Hoolimata raamatutele kulutatavate summade suurenemisest ilmub liiga palju ostjate raamatuid ja see omakorda teeb teose turunduse üha tähtsamaks. Laste pealt ei soovi keegi kokku hoida ja nii kasvavad majandustingimuste paranedes hüppeliselt lasteraamatute läbimüügid. Turule tuleb hulgaliselt katsetajaid, kes on endale selgeks teinud eduka lasteraamatu valemi ja produtseerivad halbade välismaiste eeskujude najal sisutihje suureformaadilisi läikraamatuid. Aidi Vallik, kes on saavutanud tuntuse oma noorsooromaanidega, on andnud välja kaks keskpärast kunstmuinasjuturaamatut „Koletise lugu“ (2005) ja „Unekoer“ (2006), mille kirjutamise ajendiks näib olevat pigem majandusbuumi ärakasutamine. Eriti koletise loo puhul on mindud disneyliku kommertstootega sarnanemise püüdluses üle piiri. Kümneid kordi läbikirjutatud motiivil raamatu üllitamisel ei paista olevat ühtki sügavamat põhjust (Müürsepp 2005b: 14).

1.6. Illustratsioon lasteraamatus

Lasteraamat mõjub pildi ja sõna sümbioosina. Illustratsioonide olulisusest räägib tõsiasi, et tihtipeale mäletatakse raamatut just piltidel kujutatud tegelaste järgi, teadmata teksti autori nime. Näiteks Naksitrallid ja Sipsik on igal eestlasel silme ees ja tihtipeale imestatakse kuulates, et Edgar Valter ei kirjutanudki neid raamatuid.

Trükitehnika areng 1960ndatel aastatel viis anglo-ameerika maailmas värviliste lasteraamatute buumini. Lastekirjanduse kriitikud hakkasid uurima sõna ja pildi vaheliste seoste tähtsust ja illustratsiooni olemust üldse. Paljud kriitikud leidsid, et uued tehnoloogiad eelisarendavad illustratsioone ja kunstitehnikaid teksti arvelt ning teksti ja pildi vaheline integratsioon kaob. (Watkins 1995: 311).

Nn pildiraamatus muutub illustratsioon lõpuks esmatähtsaks, ta hõlmab kogu leheruumi äärest ääreni. Põhiline informatsioon on esitatud visuaalselt, verbaalne osa vaid toetab ja suunab lugejat osaliselt. Leheserv lõikab illustratsiooni katki ja näib seda

vaid juhtumisi piiravat. Pilt mõjub nagu väljalõige avaramast, vastuvõtjat ümbritsevast maailmast. (Müürsepp 1996: 6).

Nähtus, mis anglo-ameerika kultuuriruumis viis pildiraamatute üleproduktsooini 1970ndatel ja 1980ndatel, jõudis Eestisse taasiseseisvumisajal: suurte rahvusvaheliste kirjastuste teke võimaldas trükkida ühele jooksvale pildipoognale erinevates keeltes teksti. See annab võimaluse hoida trükikulud väga madalal, kuid avab tee halbadele/toimetamata tõlgetele või läheb muganduste tõttu kaotsi algne mõte, sest originaalautori ega -kunstnikuga tehtavate muudatuste üle ei konsulteerita. (Hunt 1995: 311). Erandlik pole sellisel juhul ka pildi ja teksti vastuolu, tekst ise aga võib olla keeleliselt rohkem kui küsitava väärtusega.

Kuigi laste kunstitaju arendamiseks tuleks neile pakkuda ka kaasaegset sümbolistlikku ja stiliseeritud illustratsiooni, meeldivad lastele siiski kirevad, värvirikkad ja detailirohked pildid (Müürsepp 1996: 8). Tsiteerides raamatukujundajat ja kirjanikku Asko Künnapit: „Lastele meeldib realism ja detailirohkus. Stiliseeritus ja visandlikkus, ükskõik kui virtuoosne see ka poleks, ajab lapsed päris kurjaks“ (Künnap, Sinijärv 2005: 7).

Illustratsiooni puhul on niisiis tähtis, et pilt stimuleeriks vaatlemist, õhutaks aktiivsele uurimisele (Müürsepp 1996: 7). Positiivseim mõju on pildil ja tekstil, mis moodustavad kokku terviku, kus pilt ei korda teksti, vaid pakub täiendust. Kuna lapsi köidavad suuremad ja selgemad üksikasjad, peaksid ka tähtsamad detailid olema suuremalt ja selgemalt joonistatud, et nad ennekõike mõjule pääseksid. Kujutatava objekti olulisemad tunnused peavad olema kiirelt äratuntavad, samas pole perspektiivil ja esemete omavahelistel suurusvahekordadel nii suurt tähtsust. (Müürsepp 1996: 8). Teksti eakohasusest olulisemgi on pildi ja teksti sobivus, pilt peab teksti toetama, mitte olema iseseisev kunstiteos. Kui kunstnik pole teksti süvenenud ja on jutus olevate kummikute asemel botased joonistanud, satub laps segadusse ja võib raamatust kiiresti tüdineda. (Novek 2004: 11)

Algupärase lastekirjanduse väljaandmise toetamine on jäänud peamiselt Eesti Kultuurkapitali ja sponsorite õlule. Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitalilt toetust paludes peab lasteraamat konkureerima nn „suure kirjandusega“, kuna puudub eraldi lastekirjandust toetav sihtkapital. Samuti ei toeta Kultuurkapitali kujutava ja rakenduskunsti sihtkapital lasteraamatute väljaandmist ja illustreerimist, kuna peab

seda puhtalt äriliseks ettevõtmiseks. Nii nendib Ilona Martson veel aastal 2005: „Paraku on nii, et eesti lasteillustratsioon on jäänud lastekirjanduse kõrval inetu pardipoja rolli. Kui kultuurkapitali kirjanduse sihtkapital toetab lastekirjanikku päris kenasti, siis illustraator võib kunsti sihtkapitali toetusest suu puhtaks pühkida. Tahtjaid on nii palju, et raamatukunstnik lihtsalt ei pääse löögile“. (Martson 2005a: 16). Seega sõltub 21. sajandi alguseks raamatu ilmumine aina enam autori asjaajamis- ja rahaküsimise oskusest.

Enamikul lasteraamatute autoritel puudub raha illustratsioonide, veel vähem värviliste illustratsioonide jaoks. Värviliselt ilmusid Vilepi esikteosega samal aastal vaid suurmeister Edgar Valteri „Pokuaabits“ ning filmi põhjal kirjutatud raamatud - Andrus Kivirähki „Lotte“ ja Janno Põldma „Lepatriinude jõulud“. Ilmekaks näiteks mustvalgest koletrükiproduksioonist võib siinkohal tuua kirjastuse Tänapäev sarja „Minu esimene raamat“: kollasel paberil kohe-katki-minevad, raamaturiiulil teiste-vahelekaduvad pehmeaanelised vihikud, kuhu pilte on lisatud minimaalselt. Teise näitena võib tuua kirjastuse Canopus poolt välja antud Ira Lemberi ja Heljo Männi raamatud, mis on nii inetud, et tolmuvad tänaseni raamatupoodide allahindluskastides.

Aastaks 2006 võib siiski rõõmustada, et vahepealne lasteraamatute illustreerijate põud on mööda saanud ja uusi nimesid on rohkelt (Urmet 2007: 568). Tõus kirjutamises ja kirjastamises tõmbab kaasa ka raamatuillustreerimise, mida küll riiklikul tasandil endiselt ei toetata, kuid mille möödapääsmatuses lasteraamatu puhul keegi enam ei kahtle. Silmas tasub pidada Pille Tammela, Alvar Jaaksoni, Kamille Saabre, Elina Sildre, Marja-Liisa Platsi, Katrin Ehrliche jpt töid. Eriti väärib esiletõstmist noor raamatuillustraator Pent Talvet, kes oma esimese raamatu, Sass Henno „Mereröövlimängu“ (2005) illustratsioonides jätkab omanäolise käekirjaga Ilon Wiklandi ja Edgar Valteri tööde esteetikat. (Künnap, Sinijärv 2005: 7)

1.7. Uus tõus eesti lastekirjanduses

Oma sügavaima mõõna läbinud, on eesti algupärane lastekirjandus teinud läbi võimsa arengu, mis Loomingu 2006. aasta lastekirjanduse aastaülevaates annab põhjust hüüdeks „Lõpetuseks rõõmustagem: elame õnnelikul ajal! Kui palju ilmub häid raamatuid!“ (Urmet 2007: 587).

Suund algupärandite ilmumisel on olnud tõusujoones, neid ilmub ikka rohkem ja rohkem, ja kui riiulit vaadata, siis ka järjest ilusamaid ja kõvakaanelisemaid. Eesti lastekirjandus on üle saanud 90ndate mõõnast, areenile on ilmunud uusi tugevaid tegijaid. Üldine majanduslik tõus jätab rohkem raha raamatute ostmiseks, müüginumbrid kosuvad ning kirjastajad julgevad uuesti riske võtta. Tõus kirjutamises ja kirjastamises tõmbab kaasa ka raamatuillustreerimise, mida küll riiklikul tasandil endiselt ei toetata, kuid mille möödapääsmatuses lasteraamatu puhul keegi enam ei kahtle.

Mare Müürseppa tsiteerides on „eesti lastekirjandus vahepealsest viletsusest välja saanud ja mõjub kui tasakaalus elujõuline metsakooslus – siin on nii põlispuid, tugevaid tammi ja kõrgeid kuuski kui ka toredat noort habrast rohelist”. (Müürsepp 2005a: 42).

1990ndail domineerinud kunstmuinasjutt on eesti lastekirjanduses jätkuvalt populaarne ka 2000ndatel. Ühed usinamad fantaasiamaailmade loojad on eesti lastekirjanduse klassikud Aino Pervik ja 2005. aastal lahkunud Edgar Valter ning uutest autoritest Andrus Kivirähk. Tasapisi hakkavad kunstmuinasjutu kõrvale tekkima ka reaalelu kajastavad raamatud. Vana kaardiväe kõrvale ilmuvad uued tulijad.

Populaarseim kunstmuinasjutulise maailma autor on Andrus Kivirähk, kelle loodud õnnelikku ja harmoonilist maailma võiks määratleda utoopia. „Lotte” maailm („Lotte reis lõunamaale” (2002), „Leiutajateküla Lotte (2006)) on lõputult avar nii pikuti, laiuti kui sügavuti, paikade ja eluviiside mitmekesisuse poolest justkui võrreldav tegeliku inimeste planeediga. Kõikide probleemide hõlbus lahendumine meenutab utoopiamaailma. (Müürsepp 2005: 44).

Sauteri teosed „Laste raamat” (2004) ja „Laiskade laste raamat” (2006) avardavad mõneti lastekirjanduse piire. Lapsed, kes seal räägivad, on enneolematud ja värsked, nagu seda on iga uus laps. Need jutukogud kuuluvad traditsiooni, mille kandev idee on jutuvestmine, st raamatus on keegi, kes oma kuulajaile kõneleb või kus lapsed oma lugusid räägivad. (Müürsepp 2005c: 15). N-ö lapsesuu-lugude kirjapanekul on vaid see oht, et kuna igale lapsele on oma fantaasiamaailm kõige armsam, võib teise laste fantaasiamängude kirjeldus neist mööda minna. (Müürsepp, Väljataga 1995: 85).

Kõigi niisuguste kogu-perega-lastele kirjutatud raamatute ja laste endi loominguga kohtu kehtib üldistusena, et sellistest asjadest on rõõm eelkõige tegijail endil – mitte lugejal.

Lapsed ei hinda teiste laste kirjutatud jutte ja luuletusi ega joonistatud pilte eriti kõrgelt. (Urmet 2007: 585). Seetõttu vaimustab ka Sauteri lastepärane loogika pigem täiskasvanuid.

Laste seas on väga nõutud realistlikud jutustused, mis pakuksid samastumisvõimalust reaalse elu situatsioonides. Parimaks teoseks selles vallas pean Sass Henno jutustust „Mereröövlimäng” (2005). Ei tahakski uskuda, et selles teoses loodud turvalise kodu ja lapselike seikluste taga varitseb Henno muust loomingust tuttav kõle kivilinn oma koledustega.

Olulise panuse eesti lastekirjandusse on andnud uued naisautorid Kerttu Soans, Piret Raud ja Kristiina Kass. Viimatinimetatud kahe autori puhul on tegemist lasteraamatute illustreerijatega, kellest on saanud lastekirjanikud, mis on lastekirjanduses vägagi hea kombinatsioon.

Väikelastele on suunatud Kerttu Soansi lapsemeelsed Olivia-lood oma väiksest tüdrukust peategelasega. Lüürilises toonis juttude maailm on korrastatud ja turvaline. Nende raamatute sihtgrupiks võib pidada aga pigem täiskasvanuid, sest need väljendavad lapsest lähtuva kasvatusideestiku kandjate arusaamu (Lastekirjanduse sõnastik 2006: 194). Väikesest tüdrukust peategelasega on ka Aino Perviku Paula-lood, milles kirjeldatakse tänapäeva maailma seitsmeaastase tüdruku silme läbi. Nendes raamatutesse tungivad rohkem sisse välismaailma probleemid, mida autor lugejale seletada püüab. Nende autoritega kõrvutades on Vilepi Liisu-lood õnneliku lapsepõlvemaailma kirjeldused, milles puudub täiskasvanu püüd maailma seletada ja last kasvatada.

2. HEIKI VILEP LASTEKIRJANIKUNA

2.1. *Eluloost*

Heiki Vilep sündis 27. märtsil 1960 Tartus.

Keskhariduse omandas ta Tartu X Keskkoolis (praegune Reiniku Gümnaasium); koolis tegeles ta spordi ja muusikaga, mängides koolibändis trumme ja olles laululooja.

Matemaatikaõpetaja soovitusel jätkus erialaotsingute kadalipp kõrgkoolides reaallalal: 1978. astus Vilep Eesti Põllumajanduse Akadeemiasse elektrifitseerimise erialale, sealt läks peale üht kursust üle Tartu Riikliku Ülikooli matemaatikateaduskonda.

1979. aastal ta abiellus ja asus elama Tallinnasse, kus jätkas kaugõppes õpinguid matemaatika erialal Tallinna Pedagoogilises Instituudis. Samal ajal andis ta õpingute kõrvalt eratunde matemaatikas, töötas arhiivis ja kõrgepingevõrkudes. Jõudmata õigel ajal kaugõppest päevasesse õppevormi üle minna, tuli tal minna sõjaväkke.

1982-1984 teenis Vilep aega Volga ääres Samaara oblastis.

Peale sõjaväge püüdis Vilep veel poolteist aastat õpinguid jätkata, kuid perekonnaelu (peres kasvas 1980. aastal sündinud tütar Kertu) ja rahamured sundisid tööle ja nii jäi kõrghariduse omandamine pooleli.

1985. aastal siirdus Vilep tagasi Tartusse. Üüris tillukese toa, kirjutas luuletusi ja mängis mitmes bändis trumme. Mõnda aega töötas ta Tartu Katseremonditehases mõõteriistade insenerina.

Alates 1986. aastast hakkas ta põhikohaga tööle restorani „Kaseke“ pillimehena. Pillimeheametiga kõrvalt asus Vilep tegelema metsaäri. 1992. aastal tuli ta äritegevuse õnnestumise tõttu restoranist töölt ära, kuid äri hakkas siiski kaunis ruttu allamäge veerema ja 90ndate lõpus läks üldse pankrotti. Tartu-aastatel loodud perekond, tänu millele on Vilepil poeg Mihkel (sünd1988), lagunes samuti 90ndate lõpus.

2000. aastal tegi Vilep kindla otsuse – tegeleda ainult sellega, mis hingelähedane ja

rõõmu valmistab, st siis pillimängu ja kirjutamisega. Samaaegselt infotehnoloogiat õppides omandas Vilep veebidisaineri ja programmeerija kutse, mis võimaldab tal töötada kodus.

Uue elu alustamise piirikiviks oli tutvumine 1997. aastal praeguse abikaasa Auliga, kellega Vilepil on 2 tütart: Elise (sünd 2000) ja Madli (sünd 2003). Vilep on kasuisaks abikaasa pojale Ats Vidrikule. Perega koos elab ka Vilepi 80aastane ema Tooni. Perekonda kuulub veel suur punane pärsia kass nimega Edward Norton.

Heiki Vilep mängib trumme ansamblites Kaabu ja Lõqõriq.

Heiki Vilep kuulub Eesti Kirjanike Liitu, Eesti Kirjanduse Seltsi, Eesti Autorite Ühingusse, Eesti Esitajate Liitu, erakonda Eestimaa Rohelised, Sõltumatusse Ametiühingusse Kirjanike Kodu.

Kuigi on levinud seisukoht, et autori loomingut peaks tema elust lahus vaatlema, aitab autori biograafia tundmine mõista tema loomingu motiive. Kuigi ka Vilep väidab, et ei kirjuta oma laste pealt maha, võib kõiki ta lugusid pidada peres kasvavate laste tegevuse, mõttemaailma ja keele peegeldusteks. Enamuse lastekirjanike loomingu algimpulsiks on siiski olnud oma laste jälgimine, täiskasvanute maailmast täielikult erineva paralleelmaailma tunnistamine ja selle kaudu ka oma lapsepõlve taasavastamine. Vilepi puhul lihtsustab paralleelide tõmbamist autori eraeluga ka asjaolu, et tema loominguperekonnas võib kohata pärisperekonnaga sama liikmete arvu ja laste tõelisi nimesid (Liisu-sari, luuletused, jutukogu „Lendav õunapuu“)

2.2. Heiki Vilepi kirjanduslik kujunemine

Heiki Vilep hakkas luuletusi kirjutama algklassides. Niikaua kui ta ennast mäletab, on ta alati midagi sahtlisse kirjutanud. Hulk energiat on läinud laulusõnade tegemisele, mille arvuks hindab ise umbes 300. Paraku ei ole valdav enamus ansamblite kirjule seltskonnale tehtud lauludest säilinud ei teksti ega salvestusena. Sihipärasemalt hakkas Vilep luulet kirjutama kahekümneselt. Sellal kirjutatud luulet ilmus 1980ndatel ajakirjas Pioneer. Esimeseks julgustajaks oligi Pioneeri toimetaja Leelo Tungal, kes soovitas hakata ka raamatu peale mõtlema. Paraku ei jõudnud Vene armees teenitud

kahe aasta jooksul täiskirjutatud vihikutest Eesti pinnale ühtegi. Palju kirjutatust läks kaduma ka pideva kolimise tõttu. Vilepi luuletusi avaldasid 1988. aastal ka ajakirjad Noorus (rubriigis „Esimene trükiproov“) ja Vikerkaar.

Tartu populaarses restoranis „Kaseke“ pillimehena töötatud 5 aasta jooksul (1987-1992) kirjutas Vilep enamuse täiskasvanute luulekogude „Alateadvuse alla“ (2001) ja „Mind oli kaks“ (2006) luuletustest. Sellel ajajärgul sai talle selgeks, et varem või hiljem pühendub ta kirjutamisele täielikult.

Seltskond, milles Vilep viibis, koosnes enamuses muusikutest. 80ndate keskel ansambliga MTJ ringi tuuritades tutvus Vilep Peeter Volkonski, Raimu Aasa, Hannes Kaljujärve ja Lembit Liivamäega. Tartus elades said sõpradeks Sass Müller, Merle Jääger, Hannes Varblane jt värvikad avaliku elu tegelased. Neid inimesi peab Vilep oma vaimumaailma kujunemisel loetud raamatute kõrval ehk peamisteks teguriteks. (Vilep 2007c).

Lastekirjandusliku eeskuju ja iidolina on Vilep nimetanud Ott Arderit. Tema sõnul pani just Arderi looming teda lastekirjandusega tegelema. (Nuka 2004: 5).

Vilep tunnistab, et elumere lainetel seilajana oleks ta jäänudki luuletuste perioodikas avaldajaks ja laulukirjutajaks, kui poleks kohanud oma praegust abikaasat Aulit. Ilma Auli Vilepita poleks lastekirjanikku ja luuletajat Vilepit eesti kirjanduse kaardil praegu olemas. Tema julgustamise, kiitmise ja kritiseerimise tulemusel jõudis Vilep 40. eluaasta lähenedes selgusele, et teha tuleks ainult seda, mis meeldib ja mida oskad. (Vilep 2007c). Olles 40 aastat käitunud lapsena, otsustas Vilep täiskasvanuks saada, aga last eneses säilitada lastele kirjutama hakates.

Vilep on väitnud, et kavatses lastekirjanikuks saada kogu aeg, aga ei teadvustanud seda endale ning see teadmine tuli koos murranguga elus. (Vilep 2007c).

Tähtsuseti pea sama suur kui murrang isiklikus elus oli kutse Moskvas toimuvale lastekirjanduse seminarile aastal 2001. Kutsujaks oli Georg Sorose poolt finantseeritava ühingu Hea Algus tegevjuht Ivar Männamaa. Ühingu Hea Algus peamisteks tegevusaladeks on õpetajate täiendkoolitus, uute haridusalgatuste ellukutsumine ning lastele ja lastevanematele mõeldud ürituste korraldamine (Hea Algus 2007). Gruppi, kes lähetati Moskvasse lastekirjanduse tehnikaid õppima, kuulusid peale Vilepi veel Kaider Vardja, Jaanus Vaiksoo, Aidi Vallik ja Indrek Hirv. Seminari viisid läbi ameerika õppejõud Fran Manushkin ja Barbara Seuling. Sellelt

seminarilt hankis Vilep oma lasteraamatu kirjutamise põhitõed, mida rakendab senini. (Vilep 2007c).

Tähtsuset kolmandaks juhuseks Vilepi teel lastekirjanikuks oli tutvumine Aidi Vallikuga selsamal Moskva reisil. Rongis juttu ajades selgus, et Aidi Valliku abikaasa Ott Vallik on juba ammu unistanud lasteraamatu illustreerimisest ja Vilep otsib parasjagu illustraatorit oma esimesele luulekogule. Sellest juhuslikust kohtumisest sai alguse koostöö Tartu ja Haapsalu kirjaniku ja kunstniku vahel, kes muidu arvatavasti kunagi poleks kohtunud. (Vilep 2007c).

2.3. Heiki Vilepi looming

Heiki Vilep on kirjutanud nii luulet kui proosat. Proosas leiab tema loomingus hulga poiste- ja tüdrukuteraamatuid, kunstmuinasjutte ja realistlikke jutustusi. Osa tema loomingust moodustab sarju.

Oma loomingule kirjastamisvõimalusi otsides ei leidnud Heiki Vilep ühtegi kirjastust, kes temale sobivatel tingimustel värvitrukis raamatut avaldama oleks nõustunud. Vilepi sõnul käituvad Eesti kirjastused mitte kui ärimed vaid kui spekulandid, kes võtavad autorilt praktiliselt kõik ära ja jätavad talle vaid neli autorieksemplari. (Vilep 2007b). Esimese raamatu viis Vilep osühingu Sulemees trükikotta, kus trükiti niipalju raamatuid kui Kultuurkapitali poolt eraldatud toetussumma eest jätkus (u 300 eksemplari). Koostöö selle trükikojaga jätkus 2004. aastani. 2005. aastal asutasid perekond Vilepid ja Ott Vallik kirjastuse Vilep&Vallik (A-Disain OÜ), mis on Vilepi raamatute avaldajaks alates luulekogust „Tahaksin olla”. Vilep kuulub seega nn ise-kirjutajate avaldajate kirjanikutüüpi, kelle looming ei läbi suurkirjastuste rangeid valikukriteeriume ega toimetamist. Toimetajate puudumist on tunda kõige rohkem ehk trükivigade osas.

Heiki Vilepilt on ilmunud järgmised raamatud:

2001 – luulekogu „Alateadvuse alla“

2002 – lasteluulekogu „Tere“

2003 – jutustus „Kapiukse kollid“

- 2003 – lasteluulekogu „Minu laul“
- 2003 – jutukogu „Lendav õunapuu“
- 2004 – jutustus „Vaikuse hääled“
- 2004 – jutustus „Jani seiklused Varjudemaal“
- 2005 – lasteluulekogu „Tahaksin olla“
- 2005 – jutukogu „Liisu“
- 2006 – jutustus „Kapiukse kollid jälle platsis“
- 2006 – luulekogu „Mind oli kaks“
- 2006 – jutukogu „Liisu liivaaugus“
- 2006 – jutustus „Roosa printsess“
- 2007 – jutukogu „Liisu leiutab küünlapuhuja“
- 2007 – lasteluulekogu „Katus sõidab“

Lisaks on Vilep avaldanud luuletusi, jutte ja aforisme:

- perioodikas (Täheke, Hea Laps, Noorus, Vikerkaar, Pikker)
- Leelo Tungla koostatud kogumikes „Isa, palun loe mulle“ (2000), „Taadu, palun loe mulle“ (2002)
- Elo Lutsepa koostatud luuleraamatus „Jõulutunne ongi see“ (2002)
- Jaanus Vaiksoo, Sirje Toomla, Kadri Ilvese „Aabitsas“ (2005)
- Ene Jundase, Riina Kippaku, Krista Kumbergi ja Siivi Põdra õpikus „Ilus emakeel. 2. klassi eesti keele õpik“, 1. osa (2005)
- Olivia Saare koostatud luuleraamatus „Seitse paid“ (2007).

Heiki Vilep on 2007. aasta X Koolinoorte Laulu- ja Tantsupeo sõnalise osa kujundaja. Selleks ürituseks on kooridele viisistatud tema luuletused „Ilmapuu“ (viis: Piret Rips), „Tahaksin olla“ ja „Puu oli puude kõrgune“ (viis: Indrek Kalda), mis tulevad kooride esituses ettekandele.

Vilepi sõnadele on viise teinud veel Priit Pajusaar, Ott Lepland (ansambli Meie Mees lastelaulude kogumikule) ja Alar Salurand. Piret Ripsiga koostöös valmis Tartu Gustav

Adolfi Gümnaasiumi hümn.

Vabal valikul Vilepi luuleraamat on 2006. aasta koolide riikliku õppekava projektis 3. klassi kirjanduse nimestikus kõrvuti H. Käo, L. Tungla ja O. Saare luulekogudega.

Vilep on saanud Karl Eduard Söödi nimelise lasteluulepreemia 2003. aastal luulekogu „Tere!“ eest.

2004 - VII Nukitsa konkursil (lapsed) 6. koht – „Kapiukse kollid“

2004 - VII Nukitsa konkursil (lapsed) 8. koht – „Tere!“

2006 - VIII Nukitsa konkursil (täiskasvanud) 2. koht – „Tahaksin olla“

2006 - VIII Nukitsa konkursil (lapsed) 11. koht – „Tahaksin olla“

2006 - VIII Nukitsa konkursil (lapsed) 19. koht – „Vaikuse hääled“

2006 - VIII Nukitsa konkursil (lapsed) 20. koht – „Jani seiklused Varjudemaal“

2.4. Heiki Vilepi vaated lastekirjandusele

Moskvas täiskasvanute lastekirjanduse koolitusseminaril lektor Fran Manushkini poolt õpetatud põhimõtted, mida Vilep senini oma loomingus püüab ellu viia, on järgmised: 5-8 aastasele lapsele kirjutatud vajalik ja edukas raamat peab olema:

- 1) A-4 formaadis (või muidu võimalikult suur);
- 2) igal lehel u 5 rida teksti (+- 1-2 rida);
- 3) raamat koosneb ainult ühest jutust ja maksimaalselt 32 lehekülge pikk;
- 4) raamat peab sisaldama probleemi ja probleemist tuleb alustada;
- 5) üle lehe servast servani värviline illustratsioon (mõni lehekülg võib olla ka ilma tekstita);
- 6) probleemile peab olema lahendus. (Manushkin 2001).

Vilep on oma loomingus selle seminari õpetusi Eesti oludele kohendades arvesse võtnud. Oma raamatuid adresseerib ta küll veidi laiemale vanusegrupile (5-10a). Lapse arengus lugejana vastab see muinasjutueale. Sellel ajal eelistatavad tekstid on muinasjutud, milles võluviline põimub tõepärasega, samuti on sellele vanusele tunnuslik

omalooming, riimimise ja fantaseerimise lõbu. (Müürsepp 2003: 16). Seda liigitust silmas pidades on Vilepi looming adressaati arvestav. Ameeriklaste koolitusest pärineb Vilepi kindel veendumus värvilise ja parimal juhul üleleheküljelise illustratsiooni olulisusest, ilma milleta ei tasu raamatut avaldama hakatagi. Vilepi jutud algavad alati probleemiga, millele leitakse raamatu lõpus lahendus.

Oma artiklites ja intervjuudes väljendatuga vastab Vilep saksa lastekirjandusteoreetiku Hans-Heino Ewersi poolt välja töötatud lapseliku (naiivse) lastekirjaniku autoritüübile, segades sellesse ka mõningaid kirjandusliku lastekasvatava autoritüübi jooni. Lapselik lastekirjanik tekkis romantilise lapselikkuse mudeliga, mille kohaselt saab tõeline poeet olla vaid see, kes on suutnud eneses säilitada lapselikkuse koos selle naiivsuse, lihtsuse ja süütusega. Ta loob oma lapsepõlvemälestustest ning seda lapsepõlve peab ta paradiisiks. Lasteraamatuid kirjutades annab ta endale võimaluse sinna maailma ikka ja jälle tagasi pöörduda. Lapsele kirjutades peab uuesti lapseks muutuma. (Ewers 2000: 162). Kirjanduslik lastekasvatava kohtleb lapsepõlve kasvatusliku protsessina. Tema teosed kujutavad lapspeategelase arenemislugu. Kirjandusliku kasvatava jaoks on kirjandus vaid vahend eesmärgi saavutamiseks. (Ewers 2000: 161).

Lastele kirjutamist on Vilep põhjendanud järgmiselt: „Kirjutades keskendun ma ise lapseks, võtan oma fantaasia ja panen minema nii kiiresti kui näpud võtavad. Lastele kirjutamine on nagu teraapia, ma mediteerin ennast õnnelikku ja rõõmsasse kohta. Ma olen rõõmunarkomaan, see tunne on ülem kõigist tundeist.“ (Vilep 2007b). Oma kodulehe avalehel on Vilep lastele kirjutamise põhjusena muu hulgas ära toonud järgmist: „/.../lastele kirjutades ei teki kiusatust salata või valetada. Nende maailm on helge, puhas ja otsekohene. Romaani kirjutades paned raamatusse tahes tahtmata väga palju iseennast, samas fakte ära jättes, ilustades, liialdades jne. Lastel pole selle kõigega vähimatki pistmist, nende maailm on küll fantaasiaküllane, aga siiski veel vahetu.“ (Vilep 2007a). Intervjuus ajakirjandusele on Vilep öelnud järgmist: „Lastele kirjutades tuleb olla aus ja siiras. Sa ei saa valetada oma sisemisele minale, lapsele oma hinges“ (Koppel 2004: 4).

2.5. Heiki Vilepi raamatute illustratsioonid

Heiki Vilepi debüütkoogu „Tere!“ 2002. aastal oli nagu värvilaik keset eesti lastekirjanduse algupärandite suuremalt jaolt mustvalget ja halvakvaliteedilist maailma.

Heiki Vilepi debüütkoogu läbilöögis mängib erakordselt suurt rolli illustraator, koomiksikunstnik Moritz, kodanikunimega Ott Vallik, kellele see oli esimene raamat illustreerida. Alahindamata Vilepi luuletusi pean just Moritza illustratsioone põhjuseks, miks esimesed 300 eksemplari „Tere!“ raamatut – nii väike oli algne tiraaž, sest rohkemaks Kultuurkapitali antud toetussummast ei jätkunud – kiiresti läbi müüdi. See andis autorile edasiseks tegutsemiseks julgust. Nende kahe loomeinimese koostöö on visualiseeritud iga raamatu sisukorda illustreerivas pildis, justkui kaasaegses ekliibris, kus kirjaniku arvutist voogab katkematu paberijada kunstniku kui kaasautori kompuutrisse. Pildil kujutatud autoritel on seejuures reaalse inimestega väline sarnasus. Nüüdseks on Vilep ja Moritz saavutanud juba kaubamärgina mõjuva kooskõla pildi ja narratiivi vahel. Terviku seisukohalt on neil võrdne kaal, kuigi on ka kurdetud, et mõnel juhul on pildid nii võimsad, et tekst jääb nende kõrval lahjaks. (Urmet 2007: 583).

Moritz on illustreerinud järgmised Heiki Vilepi teosed: „Tere!“ (2002), „Kapiukse kollid“ (2003), „Minu laul“ (2003), „Vaikuse hääled“ (2004), „Jani seiklused Varjudemaal“ (2004), „Tahaksin olla“ (2005), „Kapiukse kollid jälle platsis“ (2006) ja äsjailmunud luulekogu „Katus sõidab“ (2007).

Moritza loominguline käekiri ja kunstiline lahendus on lapsesõbralikud. Tehniliselt on kindel ja isikupärane käsitsijoonistus seotud arvutigraafikaga.

Läikpaberil piltide värvid on soojad, sõbralikud ja selged. See peaks raamatu lehitsemise juurde tõmbama kuni 4-aastaseid lapsi, kelle puhul on uuringutega kindlaks tehtud huvi just värvide vastu (Müürsepp 1996: 8). Moritza joonistused on väga plastilised, otse combatavad oma värvika mitmedimensioonilisusega. Pildid ja tekst moodustavad terviku, puuduvad last segadusse ajavad vastuolud. Tähtsamad detailid, mis toovad välja olulise, on suurelt. Pisidetaile on samuti, kuid mitte üleliia. Tegelasujude detailrikkus on põnevusega uuritav. Mõned detailid on leidmiseks suuremale lapsele või hoopis täiskasvanule: näiteks on juturaamatu „Vaikuse hääled“

putuka trummidel kiri „The Kraps“ või luulekogus „Tere“ külmikumark „Brr...kylm“. Äratundmis- ja avastamisrõõmu pakuvad Moritza pildid igale eagrpile. Moritz kujutab maailma realistlikult, ilmestades seda isikupärase joonistusstiiliga. Välditud on kontseptuaalset ja eesti kunstnikele omast pisut raskepärast kujundlikkust ja stilisatsiooni.

Vilepi sõnul on Moritz siiani kõige enam tema raamatute sisusse süüvinud kunstnik üldse. Kuna tal on ka endal kirjanduslikku soont, siis „jagab ta täpselt ära, kuhu vajalik detail susata“. (Uustalu 2007: 3)

Esimese raamatu – luulekogu „Tere!“ (2002) – puhul kasutab Moritz väikelaste pildiraamatust laenatud täispildi esteetikat: illustratsioon on raamideta, hõlmab leheküljed äärest ääreni, tekst on trükitud selle peale. Kohati tingib see negatiivkirja kasutamise, mille kohta ütlevad uuringud, et seda peaks rakendama võimalikult vähe (Müürsepp 1996: 8). Järgmiste raamatute puhul on sellest võttest loobutud. Illustratsioon on igal lehel kindla raami sees, mis hõlbustab lugemist.

Uuringud näitavad, et lastele on oluline kujutatava tegelase pilgu suunatus ja näo väljendusrikkus (Müürsepp 1996: 8). Näo väljendusrikkuse kunsti valdab Moritz suurepäraselt, nii ongi piltidel kujutatud kangelaste emotsioonid väga hästi tajutavad. Põhjus võib olla tema koomiksikunstniku taustas, sest koomikspildis tuleb vähesega paljut edasi anda.

Moritza piltide populaarsusest laste hulgas annavad tunnistust Nukitsa konkursside lastehääletuste tulemused kunstniku kategoorias. Pea kõik tema poolt illustreeritud raamatud on esikümnes, v.a üks, mis on jäänud jagama 14.-15. kohta. (Eesti Lastekirjanduse Keskus 2007).

Moritz on saanud Karl Eduard Söödi nimelise preemia parima kunstnikutöö eest lasteraamatu illustreerimisel aastal 2003 luulekogu „Tere!“ eest.

Lasteraamatute illustreerimist pole kunagi eriti kõrgelt honoreeritud, mis on põhjustanud arvuka odava tööjõu kasutamist (Müürsepp 1996: 6). Ka Vilep on pidanud otsima teisi soodsaid variante, juhuks kui Moritz tuntuse kasvades kas osutub liiga kalliks (meenutagem, et alguses oli Moritz sama tundmatu raamatuillustraator kui Vilep kirjanik) või on hõivatud teiste projektidega (näiteks oma abikaasa Aidi Valliku teoste kujundamisega). Lootustandev leid on kunstikooliõpilane Marja-Liisa Plats, kes jätkab üldjoontes Moritza poolt sissetöötatud liini, sidudes käsitsijoonistust

arvutigraafikaga. Tema on illustreerinud kaks esimest raamatut 7-osalisest Liisu-juttude sarjast. Marja-Liisa Plats on leidnud üldistuse ja detaili hea tasakaalu. Tema illustratsioonid on isikupärased, ja mis kõige olulisem, Liisu-raamatutes eristuva naiselikuma kunstnikukäekirjaga. Piltide tonaalsus on heledam ja õhulisem. Ruum peategelase Liisu ümber pole nii täpselt välja joonistatud kui Moritzal. Antud on väikesed vihjed äratuntavale väikelinna puitasumi reaalsusele, mis ei muutu koormavaks ega sega piltide universaalsust.

Laste konservatiivsusega arvestades tuleb loota, et Vilepi koostöö selle kunstnikuga jätkub kavandatava 7-osalise sarja lõpuni, sest nad võivad mõne muu kujundusega Liisu-raamatust mööda vaadata.

Kahvatumaks jäävad raamatu „Roosa printsess“ illustratsioonid. Illustreerijaks Kristina Viin, kes leiti tänu asjaolule, et ta on „ühe sõbra naine“. Selliseid valikukriteeriume leiab paraku suures osas eesti lasteraamatu diletantväljaannetes, kus nii illustraator kui ka kujundaja võib olla kellegi naine, sõber või poeg. Vilep ise on kommenteerinud, et tegemist on iga päevaga areneva noore inimesega, kes juba illustreerib ta uut jutukogu (Uustalu 2007: 4).

Eraldiseisev on jutukogu „Lendav õunapuu“ (2003), mida illustreerivad fotod. Fotode kasutamine raamatuillustratsioonis ei ole tavaline. Jutukogu „Lendav õunapuu“ on kujundanud ja rikkalike fotodega illustreerinud Andra Kirna, kellele see oli Tartu Kõrgemat Kunstikooli diplomitöö. Kunstnik tegi need Tartu Vabas Waldorf-koolis, kus arutas ja mängis lastega lugudes kirjeldatud situatsioonid läbi ja püüdis siis neid jäädvustades võimalikult märkamatuks jääda. Fotograaf on saavutanud lastega väga hea kontakti, sest usaldavad pilgud, mis piltidelt vastu vaatavad, räägivad iseenda eest.

Siinkohal võiks näha Vilepi tegevuses ka arengu- ja ilmumisvõimaluste pakkumist noortele, oma teed alustavatele kunstnikele, kelle sooviks on saada raamatuillustraatoriks.

Lasteraamatute juures mängivad peale illustratsioonide tähtsat rolli ka muud paratekstuaalsed vahendid nagu tüpograafia, köide, formaat ja paberi sort.

Vilepi teosed on trükitud kvaliteetsele läikpaberile. Köited on lihtsalt avanevad, neid ei pea jõuga lahti murdma. Raamatud on tugevalt köidetud, nii et ei pea kartma, et nende lehed peale mõnekordset lugemist küljest kukuvad. Raamatud on traditsioonilises raamatuformaadis. Selles osas ei kuulu Vilep nende autorite hulka, kes arvavad, et

lasteraamatu formaat peaks olema võimalikult suur või erikujuline.

Lasteraamatu trükikiri peaks olema suur ja kergesti loetav. Kõik Vilepi raamatud peale jutukogu „Lendav õunapuu“ on kirjutatud läbivat suurtähte kasutades, mis peaks hõlbustama lugemaõppija tähtede kokkuveerimist. Mõnede uuringute kohaselt ei hõlbusta suurtäht oma ühetaolisuse poolest lugemist, eelistada tuleks suuremaformaadilist väiketähte. Oluliseks peetakse ka teksti liigendamist piltide ja vahepealkirjadega. (Müürsepp 1996: 8).

3. HEIKI VILEPI LASTEPROOSA

3.1. Jutukogu „Lendav õunapuu“

Jutukogu „Lendav õunapuu“ koosneb viiest lühijutust: „Metallkroonine“, „Säde“, „Taskunoa mõistatus“, „Unistav Marko ja tema kutsumus“ ja „Lendav õunapuu“. Jutud on kirjutatud aastatel 1996-97, ilmunud aastal 2004. Jutukogu koondab realistlikke jutte; vaid ühes loos, jutus „Lendav õunapuu“, tuuakse sisse fantastiline element.

Lastekirjanduses võib käsitleda realistlikuna iga teksti, mis väldib maagilisi või üleloomulikke elemente, nii on ka seiklus- või kriminaalkirjandus üldises mõttes realistlik. Siiski on termin „realistlik jutustus“ reserveeritud lugudele, mis on asetatud igapäevasesse ümbrusesse, nende tegevustik tõukub igapäevastest teemadest ja probleemidest. (Nikolajeva 1997: 16).

Jutukogu „Lendav õunapuu“ jutud on adresseeritud lastele alates seitsmenda eluaastast. Vilepi teostest on see ainuke, mis on suunatud mitte kõige nooremale vanusegrupile, vaid algklassilastele. Ainet juttude kirjutamiseks on pakkunud kirjaniku poeg, kes lugude kirjutamise ajal oma kooliteed alustas. Lugudest paistab välja soov ulakale lapsele rahulikus toonis õpetussõnu jagada.

Lood on pedagoogilised, nende eesmärk on teadmiste vahendamine, õpetamine, isiksuse arendamine. Tihti peetakse taolist pedagoogilisust, inimeste tublimaks kasvatamise soovi lasteraamatu väärtust kahandavaks teguriks. Siiski ei maksaks lastekirjanduse pedagoogilist aspekti halvustada, sest see oli, on ja jääb lasteraamatu üheks peamiseks tunnuseks. Vilep ei karda olla avalikult didaktiline. Selle jutukogu lood eristuvadki tema hilisematest lugudest sellega, et neis on didaktiline eesmärk varjamatult esiplaanil.

Autor julgustab lapsi olema teistsugune, sest kõigil on koht päikese all, ning milleski on igaüks kõige osavam ja tublim. Sümpaatne on autori veendumus, et hoolimata aegajalt tehtavatest pahandustest on kõik lapsed sisimas head.

Traditsiooniline lastekirjandus on orienteeritud sündmustikule. Usutakse, et lapsed on rohkem huvitatud tegevusest kui tegelastest. Ometi toimub kaasaegses lastekirjanduses liikumine psühholoogilise, tegelasele suunatud loomingu suunas. (Nikolajeva 1997: 57).

Kogus „Lendav õunapuu“ paistab Vilep ammutavat nii vanast kui uuemast lastekirjanduse traditsioonist. Didaktilisus seob teda vanema traditsiooniga ning huvitumine tegelase mõtte- ja tundeilmast uuemaga.

3.1.1. Lugu

Juttudes esineb üks süžeeiin, faabula ja süžee langevad kokku. Kompositsioon on lastepärane, kunstlikkust ja süžee kõrvalekaldumist faabulast on välditud. Iga lugu koondub ühe sündmuse ümber, mis on selgelt välja joonistatud. Konflikti tüübiks nendes lugudes on tegelase konflikt iseendaga ehk sisekonflikt.

Loos „Metallkroonine“ märkab vaesemast perest pärit poiss, et nendel lastel, kel on rohkem taskuraha, on alati palju sõpru. Isa selgesõnalist hoiatust, et rahaga sõprust ei osteta, poiss uskuma ei jää ja ta varastab isa tagant raha. Vahetundides koguneb poisi ümber sõpru, seni kuni raha otsa saab. Kui ta kodus raha varastamise üles tunnistab, ei tee isa muud kui võtab rahatähe ja küsib: „Kas ma selle raha eest tohin su sõber olla?“. Peategelane kogub seepeale kooliaasta jooksul saadud taskuraha ja maksab isale varastatud raha tagasi.

Loo „Säde“ peategelane ei ole kunagi mitte milleski parim. Ta pole võitnud ühtegi võistlust ega ole olnud parim matemaatikas. Poiss märkab, et klassi kõige ilusamal tüdrukul lähevad alati silmad särama, kui keegi midagi hästi teeb. Nii hakkab ta pingutama ja püüdma, aga milleski parimaks ikka ei saa. Kuni juhtumini, kus ta avastab, et on võimalik olla parim inimeseks olemises.

Lugu „Unistav Marko ja tema kutsumus“ tõukub samast motiivist. Peategelane tahaks milleski parim olla, aga teda takistab unistustesse hälbimine. Matemaatikaülesannete lahendamise asemel süveneb ta puidumustrites maailmade nägemisse. Ta muretseb, et kas ta üldse kunagi oma kutsumuse leiab, mille jaoks on tema kõige sobivam. Kord kevadluuletust pähe õppides hakkab ta selle asemel kevadest unistama ja tulemuseks

oli endakirjutatud luuletus.

Jutus „Taskunoo mõistatus“ keerleb lugu ihaldusväärse taskunoo ümber. Peategelane leiab klassivenna noa, mida ta ei raatsi tagasi anda. Nuga kaotab kiiresti oma ihaldusväärse, sest kui sellega avalikult koos sõpradega mängida ei saa, ei ole tal poisi jaoks enam väärtust. Kui poiss saab sünnipäevaks samasuguse noa, muutuvad hingepiinad nii suureks, et ta otsustab klassivenna noa omastamise üles tunnistada. Nuga ta aga tagasi anda ei saa, sest see on kadunud. Loos põimuvad kaks motiivi: oma ligimese vara ihaldamise motiiv ja hooletussejätud asjade motiiv. Loo moraalsiks võib pidada tõdemust, et omastatud (varastamise nõrgem aste) asjad ei too õnne.

Loos „Lendav õunapuu“ tuuakse realistlikku olustikku sisse fantastiline element. Selles räägitakse poisist, kes lõhub oma asju teadmisega, et niikuinii saab ju uued. Samamoodi murrab ta ettejäädud noore õunapuu. Kuna ta mingit kahetsust üles ei näita, ärkavad reaalses maailmas ellu lõhutud asjad, et oma lõhkujale kätte maksta. Lõhutud auto ja jalgratas ning murtud õunapuu ilmuvad peategelase teele nähtamatute kiusajatena, kriimustades teda ja sundides kukkuma. Pikapeale hakkab poiss asjade piirjooni tajuma ning saab aru, millega tal tegemist on. Ta saab aru oma halvast käitumisest ja heastab selle. Unes kangastub talle õiehteis lendav õunapuu, mis jääb teda ka edaspidi rasketel hetkedel kaitseinglina saatma. Tänapäeva maailmas valitseva asjadekülluse keskel on tavaline, et lapsed lõhuvad kergekäeliselt asju. Kui manitsemine enam ei aita, tuleb appi võtta kraad kangemad fantaasiategelased.

Välja arvatud ambivalentse lõpuga lugu „Taskunoo mõistatus“, on kõikide lugude lõpp klassikalisele lastekirjandusele kohaselt õnnelik. Näiteks leiavad lapsed oma kutsumuse: unistajast saab luuletaja („Unistav Marko ja tema kutsumus”); või julgetakse teistest erineda: jutus „Säde“ ei naera peategelane teistega kaasa, kui klassiõel tahvli ees luuletuse sõnad meelest lähevad. Muidugi saavad lapsed aru tehtud eksimustest ja parandavad neid: jutus „Metallkroonine“ saab poiss aru, et raha eest sõprust ei osteta ning jutus „Lendav õunapuu“ parandab peategelane lõhutud asjad ja istutab murtud õunapuu asemele uue. Jutus „Taskunoo mõistatus“ tunnistab peategelane üles sõbra kaotatud taskunoo omastamise, ning olgugi et ta seda enam tagastada ei saa, sest nuga on salapäraselt kadunud, on tähtis siiski oma väärtete mõistmine ja ülestunnistamine.

Jutus „Unistav Marko ja tema kutsumus“ kasutab Vilep esimest korda „kapiukse

kollide“ motiivi. Kapiukse puidumustri sisse maailmade ja tegelaste fantaseerimist arendatakse edasi sellenimelises „Kapiukse kollide“ sarjas. Arvan, et selline fantaseerimine on laste seas vägagi levinud, sest enese lapsepõlvest on sarnane tegevus selgelt meeles.

3.1.2. Tegevuskoht ja aeg

Realistlikule lastekirjandusele kohaselt on lood asetatud igapäevasesse ümbrusesse ja silmitsi igapäevaste probleemidega, pakkudes lastele samastumisvõimalust. Neis kujutatakse kaasaegsete laste pahandusi ja neid koolis vaevavaid muresid.

Teose tegevuspaik on selgelt määratletud loos „Metallkroonine“, kus autor nimetab otsesõnu peategelase elamispaigana kahekorruselist puumaja Tartu linnaosas nimega Supilinn, loetledes ka sealolevaid tänavaid. Elukohast tähtsam on sündmuste asetamine kooli, seega võib neid jutte nimetada ka koolilugudeks. Vaid loos „Lendav õunapuu“ on kool taustal ja peategevuskoht on kodu. Koolilugude tegevuskoht ei ole piiratud ainult klassiruumiga, sündmused arenevad ka kodus ja vahetunnis kooli ümbruses. Kodu kehastab turvalisust, koolis juhtub on tegelasega toimuva konflikti käivitajaks.

Teose aega ei ole autor jutustustes täpselt määratlenud, meile näidatakse episoode kaasaegsete poiste elust. Lugu areneb enamasti ühe õppeaasta jooksul. Kolme loo („Säde“, „Unistav Marko ja tema kutsumus“ ja „Lendav Õunapuu“) lõpus hüpatakse ajas edasi. Jutustuses toimuvate sündmuste juurest satume aega, mil peategelane on täiskasvanuks saanud. Seda võtet nimetatakse prolepsiseks ehk ettenägemiseks. (Nikolajeva 1997: 84). Nende lugude puhul on tegemist didaktilise prolepsisega. Selline lõpp võimaldab rõhutada loo didaktilist eesmärki – teod, mille olulisusest ei pruugi aru saada lapsena, omandavad suureks saades olulise tähtsuse. Jutus „Säde“ ei saa peategelane lapsena aru, miks isa nimetab teda võitjaks, kui ta ületas vaid iseennast. Suureks saades tuletab ta isa sõnu alatasa meelde. Jutus „Unistav Marko ja tema kutsumus“ on unistajast poisist saanud luuletaja, kes käib koolides lastele esinemas, ning alati kui ta märkab mõnd unistava pilguga kaugusse vaatavat last, on tal tunne nagu leiaks ta uue sõbra. Lisaks palub ta teistel lastel selliseid lapsi mitte hukka mõista, sest võib-olla pole nad oma kutsumust veel leidnud. Loo „Lendav õunapuu“ lõpus on peategelasest saanud suur mees, keda rasketel hetkedel kaitseb lendava

õunapuu ilmumine. Lisaks saame teada, et tema enda poeg ei löhu kunagi asju.

3.1.3. Tegelased

Jutukogu „Lendav õunapuu“ peategelasteks on koolipoisid, kes läbi eksimiste ja leidmiste vähehaaval oma maailmavaadet kujundavad. Siduvaks teemaks tegelastes on sisemine otsing ja küpsemine/areng. Seega võib kõikide juttude tegelasi nimetada dünaamilisteks kangelasteks, sest nad ei ole algusest lõpuni ühe iseloomujoone kandjad, vaid muutuvad jutustuse jooksul.

Kuna peategelasteks on eranditult poisid, võiks seda jutukogu määratleda poisteraamatuna. Siiski ei kuulu need jutud klassikalise poistekirjanduse hulka, sest neis puudub seikluslikkus ja põnevad sündmused. Liigitada tuleb need jutud nn emantsipatoorsesse vormi kuuluvaks. Emantsipatoorse poisteraamatu peategelast iseloomustavad naiselikud jooned (abivalmidus, tundlikkus, iseseisvuse puudumine jne), ta on sageli üksi ning tegeleb sisevaatluse ja mõtisklusega (Lastekirjanduse sõnastik 2006: 145). Poistekirjandusele ei viita ka teose paratekstuaalsed väljendusvahendid – pealkiri ega kaanekujundus. Pealkiri ei anna otsest informatsiooni selle kohta, et sisuks on realistlikud koolilood. Kindlasti on raamat loetav ka tüdrukutele, kellele peaksid meeldima ka fotod raamatu lehekülgi kaunistavad fotod õitsvatest õunapuudest. Lugu „Säde“ sobib tüdrukutele kõige enam, sest seal on peategelase eneseotsingute käivitajaks soov näha sädet tüdruku silmades.

Oluline kõrvaltegelane kõikides lugudes on isa. Last karistav või teda mures üksi jättev lapsevanem puudub juttudes täiesti. Isa on arusaav ja toetav, kellelt poeg saab nõu küsida. Enamasti ei paku isa poja küsimustele valmis lahendusi, vaid jääb salapäraselt mõistukõneliseks, lastes lapsel ise oma vigadest õppida.

Kollektiivse kõrvaltegelasena esinevad koolikaaslased, kellede seast loos „Säde“ eristub sümpaatse tütarlapse tegelaskuju. Klassikaaslasi üldiselt ilmestav omadus on see, et nad on millegi poolest peategelasest rikkamad: loos „Metallkroonine“ on klassikaaslastel rohkem raha; lugudes „Säde“ ning „Unistav Marko ja tema kutsumus“ on klassikaaslased tublimad sportlased ja õppurid. Loos „Taskunoa mõistatus“ on klassivennal kirsipunane taskunuga, mis on üldise imetluse objektiks.

Tegelaskujud mõjuvad usutavalt. Lapsed on täpselt need tänapäevased poisid, kes hoovides mängivad. Autor süstib oma juttudega elujulgust just sellistele poistele, kes domineerivast poistekambast eristuvad.

3.2. Sarjad Heiki Vilepi loomingus

Kogu maailmas mõjutab lasteraamatu kangelaste tuntust raamatute seeriaviisilisus, mida kinnitavad ka Eesti lugejate hulgas läbiviidud lugejaküsitlused (Martson 2005b: 14).

Sarja moodustavatel raamatutel pole ranget sisemist struktuuri, neid võib lugeda mistahes järjekorras. Sarja kuuluvaid raamatuid ühendavad tegelased ei muutu ega kasva suureks. (Nikolajeva 1997: 100). Lastekirjanduses on ajanihe sarja kuuluvate raamatute vahel minimaalne, seega on alati ruumi edasisteks arenguteks. Episoodilistest lugudest saab alati ehitada järgesid.

Sarjaviisilisel kirjutamisel on ka kommertslikud põhjused. See võimaldab sissetöötatud tegelase abil teoseid paremini turustada.

Vilep katsetas koos teosega „Kapiukse kollid“ turustada kollipiltidega rinnamärke, kuid see üritus jäi soiku peale proovipartii trükkimist tegijate entusiasmi puudumise tõttu. (Vilep 2007c).

Vilep kirjutab hetkeseisuga kahte raamatusarja. Kumbki sari on erinevas žanris ja suunatud erinevale adressaadile.

„Kapiukse kollide“ sarja kuuluvad jutud on fantastilised, seikluslikud ja suunatud pigem poistele. Selles on seni ilmunud jutustused „Kapiukse kollid“ (2003) ja „Kapiukse kollid jälle platsis“ (2006).

Sari tüdrukust nimega Liisu koosneb realistlikest lühijuttudest ja on suunatud tüdrukutele. Selles sarjas on ilmunud lühijutukogud „Liisu“ (2005), „Liisu liivaaugus“ (2006) ja „Liisu leiutab küünlapuhuja“ (2007). Autori kodulehel leiduva info kohaselt tuleb Liisu-raamatute sari viieraamatuline ning kollide sarjale on peatselt lisandumas kolmas: „Kapiukse kollid kosmoses“.

3.3. „Kapiukse kollide“ sari

3.3.1. Lugu

Klassikalisele poisteraamatule omaselt sisaldab lugu neis juttudes põnevust ja seikluslikke sündmusi. Antud teosed on variatsioonid igihaljast teemast, mis juhtub lastega, kes enese järelt ei korista.

Teoseid iseloomustab keskendumine ühele sündmusele ja hoogne tegevustik. Peamiseks motiiviks on võitlus hea ja kurja vahel, mis on omane seiklus- ja fantastilistele lugudele. Lood tekivad kujutlusmängu-situatsioonis, millega elustatakse elutuid asju, antud juhul siis kapiukse puidumustrit.

Lugu jutustatakse ajalis-põhjuslikus järgnevuses, st faabula ja süžee langevad kokku. Sündmuste vahelised seosed on väga tugevad, st üks sündmus tingib järgmise, mille käigus kruvitakse oskuslikult pinget. Kuna põnevus on lastekirjanduses psühholoogiliselt väga tähtis, siis tuleb tähelepanu pöörata sellele, et noorima lugeja suhteliselt nõrka tähelepanu- ja keskendumisvõimet kalkuleeritud vahenditega ärkvel hoida ja tõsta. (Ewers 2000: 214). Loos „Kapiukse kollid“ elab lugeja kaasa sellele, kuidas peategelane esialgse paanika ületab, oma mänguasjad kokku kogub ja kollidele pettemanöövleid korraldab ning lõpuks lahingut peab. Loos „Kapiukse kollid jälle platsis“ peavad tegelased hakkama saama oma jõudude koondamisega, hiigelsuureks muutunud masinate juhtimisega ja ehitusplatsi korrastamisega.

Teose intriig tuleneb konfliktist peategelase ja kollektiivse kõrvaltegelase vahel. Võitlus kollidega võidetakse jutus „Kapiukse kollid“ siis, kui peategelasel läheb korda koondada enesele appi laialipillatud ja lohakilejätud mänguasjad. Jutus „Kapiukse kollid jälle platsis“ saabub kollide üle võit siis, kui ehitusplatsil laiuv prügimägi on ühiste jõududega ära koristatud, nii et kollidel pole enam kuhugile peituda ega kuskil tuuseldada.

Mõlemal lool on õnnelik lõpp, headus (asjade korrastamine) võidab kurjuse (lohakust otsivad kollid). Lapspeategelane õpib toimunud sündmustest ja lugejale öeldakse etteteadvalt, et ta ei jäta tulevikus enam kunagi asju laokile. Täiskasvanust peategelase puhul jääb lõpp avatuks, me ei saa teada, kas onu Peeter muutub korralikuks või ei tee

ta sellest loost mingeid järeldusi.

Teose moraal kasvab välja tegevustikust enesest – hea ja rahulik on olla, kui su ümber valitseb kord. Seega on moraal nendes lugudes olemas, aga peidetum kui kogus „Lendav õunapuu“.

3.3.2. Tegevuskoht ja aeg

Sündmused toimuvad tänapäevases olustikus. Tegevus toimub reaalses ehk nn esmases maailmas, kus hakkavad aset leidma üleloomulikud sündmused ja esinema fantastilised tegelased. Reaalsesse maailma sekkuvad fantastilised tegelased kasutavad “uksena” kahe maailma vahel kapiust, mille puidumuster hakkab elama. Tegevuskoht on mõlemas jutus piiratud: jutu „Kapiukse kollid” tegevuskoht on väikese poisi Jani tuba, milles leiduvad elemendid (mööbliesemed ja mänguasjad) on väikelapsele tuttavad. Jutu „Kapiukse kollid jälle platsis“ tegevuspaik on ehitusplats, mis selles leiduvate ekskavaatorite, kraanade ja soojakutega võib 5aastasele kaugeks jääda, pigem sobib see veidi vanemale tehnikahuvilisele poisile.

„Kapiukse kollide“ tegevus toimub ühe öö jooksul. Sündmuste toimumise tempo on kiire, kirjeldavad pausid on lühikesed. Kuna kapiukse kollide kirjeldus on antud raamatu lõpus olevas kolliteatmikus, siis nende kirjeldamisele aega ei raisata. Kavala pettemanöövriga suunab poiss kollid kiikhobu jälitama, mis annab talle vajaliku aja oma vägede koondamiseks. Peategelane ärkab hommikul oma voodis, nii et võime arvata, et kõik need sündmused toimusid tema unenäos.

„Kapiukse kollid jälle platsis“ tegevus toimub ühe päeva jooksul. Selles loos on kirjeldavad pausid pikemad, mis sündmuste kulgemise kiiret tempot pidurdavad. Kolliteatmikus kirjeldatud kollide käitumise asetamine konkreetsele tegevuskohale ei vii sündmustikku edasi vaid annab tegelastele aega oma vägesid koondada. Ka selle loo lõpus ärkab peategelane oma tugitoolis tukastusest. Tema kaastöölised ei mäleta midagi, seega arvab ta, et nägi sündmusi unes.

3.3.3. Tegelased

Peategelase leidmine neis raamatutes tekitab ehk alguses segadust, sest lastekirjanduses on peategelase leidmisel enamasti kriteeriumiks, et kui kellegi nimi on ära toodud raamatu kaanel, on tegemist ka peategelasega. Ometi ei tahaks kapiukse kolle sugugi peategelasteks tunnistada. Kollid on katalüsaatoriks teoses aset leidvate sündmuste algatamisel ja peategelase elus toimuma hakkava konflikti käivitamisel. Samas on nad sarja siduvad tegelased, sest tegevuskoht ja peategelane, kelle ümber sündmused toimuma hakkavad, muutuvad raamatust raamatusse.

Lastekirjanduses on tavaline, et tegelast iseloomustab üks kindel iseloomujoon ja see öeldakse ka kohe alguses välja. Jutustus „Kapiukse kollid“ algab lausega: „Jan oli lohakas poiss“. Jutustuses „Kapiukse kollid jälle platsis“ antakse tegelase iseloomustus 3. lauses: „Samas oli onu Peeter lapsest saadik lohakas“. Mis juhtub selliste inimestega, kes asju korras ei hoi ja on lohakad, näitabki järgnev jutustus. Peategelane peab laiskuse vastu välja astuma, muidu võtavad kollid tema maailma üle. Lapspeategelase puhul näeme tema sisemist arengut, sest tal on korduvalt häbi oma mänguasjade ees, et ta need laokile on jätnud, millest võime järeldada, et ta edaspidi enam nii ei tee. Täiskasvanud peategelase siseheitlust lugeja ei taju. Raamatu jooksul läbielatud sündmused muudavad peategelast, ometi tuleb neid jutte pidada siiski sündmusele, mitte tegelasele orienteerituks. Kangelane muutub kvalitatiivselt läbielatud sündmuste ja võidetud võitluse tõttu. Ta satub olukorda, kus tuleb enda kaitseks välja astuda. Seda tehes kannavad kangelased poistekirjandusele iseloomulikke maskuliinseid omadusi: nad on tugevad, aktiivsed, otsustusvõimelised ja ettevõtlikud.

Jutustuses „Kapiukse kollid“ on peategelaseks väike poiss Jan, kellega noorel lugejal on kerge samastuda. Jutustuses „Kapiukse kollid jälle platsis“ on lastekirjandusele mitteomaselt peategelaseks täiskasvanu, kelle ümber hakkavad sündmused toimuma. Tema mured prügimäega sarnaneval ehitusplatsil toimuva pärast võivad lapse ükskõikseks jätta. Laps ei pruugi sellest loost järeldada autori poolt soovitud, et kasulik on oma asjad korras hoida. Lastest tegelaste täielikku puudumist pean selle teose nõrgimaks küljeks.

Kuigi reaalne maailm jääb kollide sissetungi järel endiselt toimivaks, muutuvad

inimtegelased selles tillukesteks. „Kapiukse kollide“ loos on peategelane samas mõõdus oma mänguasjadega ja mängukaru ukselingi küljest päästmiseks tuleb appi võtta tuletõrjeauto. Loos „Kapiukse kollid jälle platsis“ peavad tillukesed inimesed tulema toime hiigelsuureks muutunud masinatega. Peale reaalse tegelaste fantaasiategelaste vastu suunatud võitluse võitmist kaovad kollid sinna, kust nad tulid ja inimesed saavad jälle oma endise suuruse tagasi.

Suuremat tähelepanu raamatus „Kapiukse kollid jälle platsis“ on pööratud kõrvaltegelaste, kapiukse kollide käitumise kirjeldamisele. Kapiukse kollide lühitutvustus on antud raamatute lisas olevas kolliteatmikus, millest võikski raamatu lugemist alustada, et arglikuma loomuga last mitte ära hirmutada. Kõikidele kollidele on antud naljakad iseloomustused, mis põhinevad erinevatel segadustel, mida laps päriselus tekitada võib. Kui esimeses raamatus käituvad kollid rohkem kollektiivse kõrvaltegelasena, siis teises raamatus on rõhku pandud neile teatmikus antud iseloomujoonte lahtikirjutamisele. Selles raamatus on juba selge, et kollid ei ole eriti hirmutavad, vaid lõbusad krutskimehed. Kollide käitumise kirjeldamises peitub ka selle raamatu peamine huumorilikkas.

Raamatus „Kapiukse kollid“ on kõrvaltegelasteks veel ellu ärganud mänguasjad, kes aitavad peategelasel kollide vastu välja astuda. Peategelane ratsutab kiikhobuse seljas kollide eest pakku, leiab tugitooli alt sinna lükatud tinasõdurid ja päästab tuletõrjeauto redelit kasutades ukselingi külge riputatud mängukaru. Ühiste jõududega veetakse kokku mööda tuba laiali olevad mänguklotsid, ehitatakse neist kindlus ja võidetakse kollid. Kõrvaltegelased täidavad poisteraamatus olulist sõpradekamba rolli, kellega koos vaenlasele vastu astuda.

Raamatus „Kapiukse kollid jälle platsis“ täidavad sama rolli ehitusplatsil magavad töömehed, keda töödejuhatajast peategelane üles ajab ja appi kutsub. Need tegelased pakuvad veelgi vähem samastumisvõimalust kui onu Peeter ise. Täiskasvanud peategelase käitumise kirjeldamise mõjub kummastavalt, et ta kihutab oma mehi kapiukse kollide vastu üles ja need usuvadki koheselt seda juttu ja hakkavad tegutsema. Olgugi et tegevus toimub uute reeglitega fantaasiamaailmas, ei mõju täiskasvanute toimetamised selles kõige veenvamalt. Pigem sümboliseerib onu Peeter suureks kasvanud poissi, kes ei võtnud lapsepõlves toimunud õppetunnist õppust ja keda kollid seetõttu uuesti kiusama tulevad.

3.4. Liisu-sari

Liisu-sarja raamatud sisaldavad endas mitte kaanest kaaneni jutustust, vaid lühilugusid. Tegemist on realistlike juttudega. Jutukogu „Liisu“ sisaldab lühijutte „Puuksutav Joosep ja ülejäänud pere“, „Jäätisepidu“ ja „Vett pritsiv kivi“. Jutukogu „Liisu liivaaugus“ sisaldab lühijutte „Eriti eriline pannkook“, „Lugu sellest, kuidas Liisu sõjas sanitariks käis“ ja „Liisu liivaaugus“. Jutukogu „Liisu leiutab küünlapuhuja“ sisaldab lühijutte „Liisu leiutab küünlapuhuja“, „Liisu hakkab tuletõrjajaks“ ja „Liisu korraldab jalgrattamatka“.

Need raamatud kuuluvad tüdrukuteraamatute hulka, mis näevad oma adressaadina tüdrukuid ja mida ka enamasti või ainult loevad tüdrukud. Pealkiri kaanel annab otsese ja ausa viite raamatu sisu, žanri ja auditooriumi kohta – tüdruku nimi assotsieerub tüdrukuteraamatuga. Kuivõrd klassikaline tüdrukuteraamat on adresseeritud murdealisele või sellele lähenevale tütarlapsele, ei saa selle sarja raamatuid siiski klassikalisteks tüdrukuteraamatuteks nimetada. Tegemist on tüdrukust peategelasega väikelasteraamatuga, millel eesti lastekirjanduses on oma traditsioon: Ellen Niidu Pille-Riin, Aino Perviku Paula, Kerttu Soansi Olivia jt.

Väikelastele kirjutatud perekonnast, kodust, lapse elamustest ja probleemidest kirjutatud lühilugude puhul sõltub nende poeetiline ja kasvatuslik väärtus suuresti sellest, kuivõrd need on üldistusjõulised, puudutavad iga lapse jaoks olulisi ja äratuntavaid seiku. Sagedasemaks hädaks ongi lühilugude vähene psühholoogiline kandvus. (Müürsepp 1995: 79). Ajakirjanduses ilmunud arvustusi aluseks võttes on Liisu-lood hästi vastu võetud. On kuulda poppidest Liisu-raamatutest, mille lapsed olevat juba kapsaks lugenud. Autor ise on ühes intervjuus öelnud, et raamatute menu üllatas teda ennastki. (Aesma 2006: 7).

Liisu-sari kinnitab, et Vilepil on erakordselt hea lapseõlvemälu, ta suudab iseloomustada isikuid ja olukordi lapsetasandil. Üks näide lapseliku loogika kasutamisest: jutus „Vett pritsiv kivi“ näitab ema salaja seinale keelt, sel ajal kui vanaema temaga lohakuse pärast pahandab. Liisu arvates peabki sellepärast enne vanaema tulekut kõik korda tegema, et emme seinale keelt ei näitaks.

Kuigi raamatud on adresseeritud väikelastele, väärivad nad ka täiskasvanud lugeja tähelepanu, tekitades äratundmisrõõmu ja elustades lapsepõlvemälestusi.

3.4.1. Lugu

Liisu-lugude puhul on tegemist episoodilise süžeeaga. Episoodilise süžee puhul tuuakse lugejani üksiksündmused või lühiepisoodid, mis on omavahel ühendatud ühise tegelase ja tegevuskohaga (Nikolajeva 1997: 32).

Lood jutustavad 5aastase tüdruku maailmast, võimaldades väikesele lugejale küllaga võimalusi samastumiseks. Enamasti on lugude käivitajaks mõni Liisu poolt välja mõeldud temp või korraldatud väike seiklus. Suuri pahandusi ette ei tule, on üksnes pisiulakused, mida täiskasvanud lahendavad huumorit appi võttes. Lood on mängulised, kuid päriselt fantaasiamaailma eksivad harva. Liisul on liiga palju tegemist venna ja vanemate seltsis, nii et unistamiseks ei jää eriti aega. Lugudes puudub didaktiline suunitlus, pigem peaksid vanemad lapsi hoiatama, et kõik ulakused neis raamatuis pole järeletegemiseks.

Raamat „Liisu” koosneb kolmest lühijutust: jutus „Puuksutav Joosep ja ülejäänud pere” kirjeldatakse perekonda, milles toimub igahommikune maadejagamine kassiga, kes siis kättemaksuks laua all puuksutama hakkab; jutus „Jäätisepidu” viib isa lapsed kohvikusse jäätist sööma ning seal hakkab Liisu fantaseerima jäätisemaast; jutt „Vett pritsiv kivi” saab alguse konfliktist Liisu ja tema vanema venna vahel, kes väidab, et nõidu pole olemas. Liisu, tahtes tõestada vastupidist, ehitab plastiliinist õõnsusega kivi. Sellest väljapritsitud vesi kastab märjaks parasjagu külas olevad vanavanemad.

Lugu Liisu raamatutes muutub iga raamatuga üha seikluslikumaks. Esimese raamatus tegeletakse veel perekondliku taustsüsteemi ja helge lapsepõlvemaa kirjeldamisega, kuigi loos nõiutud kivist avaldub juba Liisu leiutaja- ja tegutsejaloomus.

Raamat „Liisu liivaaugus” koosneb kolmest lühijutust: jutus „Eriti eriline pannkook” keeravad üksi koju jäänud lapsed pannkooke küpsetada üritades köögi pea peale; jutus „Lugu sellest, kuidas Liisu sõjas sanitariks käis” tahab Liisu koos poistega sõda mängida, kuid peab selle asemel tagalasse sanitariks jääma. Pilvi vaadates hakkab Liisu unistama sellest, kuidas ta vallutab vaenlase künka ja heiskab sinna võidulipu;

jutus „Liisu liivaaugus” jääb Liisu liivakookide tarbeks välja kaevatud liiva auku kinni ja hakkab ette kujutama, kuidas tulnukad ta röövivad.

Raamat „Liisu leiutab küünlapuhuja” koosneb samuti kolmest lühijutust: jutus „Liisu leiutab küünlapuhuja” meisterdab Liisu venna abiga vanast tolmuimejast sünnipäevatordi küünalde puhuja, mis paraku puhub ka tordi külaliste peale; jutus „Liisu hakkab tuletõrjajaks” otsustab Liisu tuletõrjujaametiks harjutama hakata ja ronib tuletõrjeredelit pidi katuseharjani, ega julge sealt enam alla tulla. Pääsjaks saab väike õde, kes helistab tuletõrjesse; jutus „Liisu korraldab jalgrattamatka” minnakse Liisu nõudmise peale kogu perega jalgrattamatkale linnast välja, sõidetakse liiga kaugele, korjatakse seeni, peetakse piknikku ega jõuta enam tagasi tulla.

Kõikides lugudes keskendutakse ühele, pealkirjas äratoodud sündmusele. Kõikidel sündmustel on õnnelik lõpplahendus, lahtist lõppu ei kasutata.. Ka siis, kui lapsed päris palju pahandust teevad, laheneb olukord vanemate humoorika ellusuhtumise abil. Probleemidest ülesaamise kergus julgustab last maailma avastama. Lugude kompositsioon on lastepärane, sündmused on esitatud nende toimumise järjekorras. Lastele, kes armastavad „miks”-küsimusi, on sündmuste põhjuslik seos alati olemas. Lugudes on palju situatsioonikoomikat, mis tuleneb hästi mõeldud lapsetegude tagajärgedest ümbritsevatele („Liisu leiutab küünlapuhuja”, „Vett pritsiv kivi”).

Lood jäävad enamasti reaalsusesse pidama, fantaasiamängudele eriti ruumi ei anta. Peategelase fantaasialennud tuuakse alati maa peale tagasi selgitusega, et see kõik on ikkagi väljamõeldis. Lapsemeelset kujutluslendu kirjeldatakse järgmistes lugudes: „Jäätisepidu”, milles Liisu ennast jäätisemaale fantaseerib; „Lugu sellest, kuidas Liisu sõjas sanitariks käis”, milles Liisu pilvi vaadates ennast päriselt lahinguväljale kujutleb; „Liisu liivaaugus”, milles tüdruku viib endaga kaasa UFO. Viimasest loost tooksin ka näite vanema venna tavapärasest fantaasiapurustaja rollist. Liisu küsimuse peale, kas lendavad taldrikud viivad endaga liivaaugus istuvaid lapsi kaasa, vastab vend eitavalt ja seletab: „Sest normaalsed lapsed ei istu kotsadeni liivaauku ja totakaid pole neil vaja”.

3.4.2. Tegevuskoht ja aeg

Adressaadi vanusest sõltuvalt on peategelaseks olev 5aastane tüdruk paigutatud kodusse ja perekondlikku konteksti. Esimeses raamatus luuakse raamistik kolmelapselise perekonna, kassi ja vanaema-vanaisaga.

Lugude maailm on helge, soe ja turvaline. Kujutatu vastab väikelapse kogemusele maailmast kui idüllilisest küllusemaast, kus ei pea millegi pärast muretsema ja kus vanemad kõige eest hoolt kannavad. Liisu tegutseb oma kodus ja koduõuel, erandiks kohvikuskäimine ja jalgrattamatk. Koduks olev tegevuskoht on oma aiaga maja, kus elatakse oma perega. Vilepil on õnnestunud luua helge, optimistlik ja soe maailm, minemata kordagi ebausutavalt nunnutavaks või tädilikuks.

Lastekirjanduses on ajanihe sarja kuuluvate raamatute vahel minimaalne. Liisu-raamatutes saame aja kulgemist teada Liisu sünnipäevade kaudu. Esimeses raamatus on Liisu saanud 5aastaseks. Kolmas raamat algab tema kuuenda sünnipäevaga. Nende kahe vahele peaks siis ajaliselt jääma keskmine raamat. Seega kirjeldavad jutud meile kahe aasta jooksul toimuvaid sündmusi. Aja kulg kajastub hästi väikeõe Madli arengus. Esimeses raamatus nimetatakse teda „kaheaastaseks kakerdavaks pambuks” ning ka teises raamatus käitub ta veel kakerdavale pambule kohaselt, kes poetab taigna sisse terve muna ja tõmbab ümber maitseaineriivi. Kolmandas raamatus räägib Madli juba pikemaid lauseid, ja mis kõige olulisem, on ära õppinud numbril 112 ja suudab hädasolevale õele päästjad kutsuda.

Kõikide raamatute lõpus on lõppsõna, kus jutustaja annab ajalise ettevaatena teada, mis on järgmises osas tulemas.

3.4.3. Tegelased

Lasteproosat kannab kangeline. Laste seas on populaarsed lood, kus lapsel on silme ees tegelane, kellega samastuda ja sel moel autori kujutluste ruumi siseneda. Nende raamatute peategelane Liisu sobib samastumiseks väikestele tüdrukutele, kes hindavad seiklusi ja kellega juhtub äpardusi, mis tulenevad sellest, et laps maailma avastab ja tegutseb.

Peategelane Liisu on veel liiga väike, et saaks rääkida konventsionaalsete rollipiirangute, käitumismustrite ja identiteediarusaamade eiramisest. Teda tuleb siiski pidada emantsipeerunud tüdrukuks, sest ta kannab endas tüüpilise poisteraamatu iseseisva ja aktiivse kangelase käitumisjooni. Ta on arvatavasti naabripoistega nii palju luure-, peituse- ja sõjamänge mänginud, et nukud ja tubased tegevused ei tundu enam huvitavad.

Lasteraamatus ei tohi olla liiga palju tegelasi, sest lapsed ei suuda neid meelde jätta ega neil vahet teha. See peegeldab ka noore lugeja limiteeritud elukogemust. Mida noorem on peategelane, seda vähem teab ta inimesi peale oma pere liikmete ja lähimate sugulaste. Liisu sarja kõrvaltegelased on noorem õde, vanem vend, ema-isa ja episoodilised vanavanemad. Suhted kõigi vahel on head. Raamatus puudub tüdrukuteraamatule omane sõber, kellega saladusi jagada. Peategelane tegutseb oma pere raamistikus, kuid ka päris palju üksi. Aga ta ei ole üksijäetud, alati on mõni pereliige teda äpardustest välja aitamas, isegi tilluke õde suudab hädaabinumbri helistada, kui Liisu katuseharjal kõlgub. Pereliikmeks olev kass Joosep täidab situatsioonikoomika loomisel tähtsat rolli lugudes „Puuksutav Joosep ja ülejäänud pere” ja „Eriti eriline pannkook”.

Olulised kõrvaltegelased on ema ja isa, kes lastega kunagi ei pahanda ja kõiki äpardusi huumoriga suudavad võtta. Peategelase iseseisvus ja ettevõtlikkus tuleb esile ainult kodustes raamides. Väljaspool kodu toimuvad sündmused koos vanematega: loos „Jäätisepidu” minnakse koos isaga jäätisekohvikusse ja loos „Liisu korraldab jalgrattamatka” läheb kogu pere ühiselt matkama. Kõige kaugem koht kodust, kuhu Liisu üksi läheb, asub vertikaalis: selleks on naabermaja tuletõrjeredeli ülemine pulk.

Lühijuttudes toimetavad lapsed mõjuvad psühholoogiliselt usutavalt. Loomutruult on kujutatud kõiki lapsi: vanemat venda, kes nooremat õde alatasa tema fantaasialendudest kahe jalaga maa peale püüab tuua; peategelast Liisut ennast oma äpardustes, mis maailma avastava lapse tegutsemise tagajärjel tekivad; ning kõige nooremat pisiõde, kes tegutseb loodusnähtusele omase vääramatu jõuga, rääkimata peaaegu sõnagi.

3.5. Kunstmuinasjutud

Heiki Vilep on kirjutanud peale „Kapiukse kollide“ sarja veel kolm eraldiseisvat kunstmuinasjutuks liigitatavat raamatut: „Vaikuse hääled“ (2004), „Jani seiklused Varjudemaal“ (2004) ja „Roosa printsess“ (2006). Temaatiliselt sobib jutustus „Vaikuse hääled“ jutukoguga „Lendav õunapuu“. Jutustust „Jani seiklused Varjudemaal“ seob jutustusega „Kapiukse kollid“ ühine peategelane ja seikluslikum aines. Jutustus „Roosa printsess“ haakub Liisu-sarjaga oma selgelt määratletud adressaadiga, kuid sellega nende kahe teose sarnasused ka lõppevad.

Vilepi kunstmuinasjuttudes esinevad tõsielu- ja fantaasiamaailm kõrvuti. Jutustuses „Jani seiklused Varjudemaal“ on nagu „Kapiukse kollide“ lugudes tegemist reaalse maailma sekkuvate fantaasiategelastega. Tegevustiku vallandab õhtune kujutlusmäng, mida soodustavad pimedusest erksad meeled. „Vaikuse hääletes“ satub poisikantsu fantaasiamaailma metsa minnes. Väravaks kahe maailma vahel on metsa endasse mähkinud udu, mis kannab peategelase endaga kaasa. Metsas elustuvad loodusnähtused ja füüsilise maailma objektid. Mets võib olla linnalapse jaoks päris võõras ja hirmutav koht, nii et juba sinna minek on pooleldi nagu võlumaale sattumine. Jutustuses „Roosa printsess“ esinevad kõrvuti raamjutu reaalse maailma ja muinasjutu võlumaailma. Muinasmaailm sarnaneb reaalse maailmaga, ainsaks erinevuseks selles elavad printsess ja kuningapaar ja rääkima hakkavad nukud. Muinasmaailmas juhtuvat lugu räägitakse reaalse maailmas, seega tõsielu- ja muinasmaailm ei põimu.

Kunstmuinasjutu „Roosa printsess“ kirjutamise ajendiks tuleb pidada kõiki pisikesi tüdrukuid mingil ajahetkel tabavat printsessiteema ja roosa värvi vaimustust. Enne kui iseteadvus ja oma mina tüdrukutes pead tõstavad, riietatakse neid vanemate poolt nagu saksa nukke. Ka tüdrukute endi soov sarnaneda printsessiga, kes kindlasti kannab roosat nagu õunapuuõis, dikteerib mõneks ajaks vanemate ostuotsused. Nii on ka selle raamatu kaas ereroosa, et sihtgrupp temast kindla peale mööda ei vaataks. Poodide lasteraamaturiivil on aga juures veel üks tuhandest printsessiloost, mida kindlasti ostavad eestimaist eelistavad vanemad. Selles mõttes täidab raamat tühja niši eesti lastekirjanduses.

Jutustuse „Vaikuse hääled“ kirjutas Vilep samaaegselt jutukogu „Lendav õunapuu“ juttudega 1996-1997 aasta paiku. Teistest lugudest tugevama fantastilise elemendi tõttu

otsustas autor selle raamatu avaldada eraldi. See lugu räägib lastele, et vaikus, mida me pideva taustamüra tõttu ehk enam ei mäletagi, on võimalik. Raamat on adresseeritud 8-12aastastele lastele. Kuigi lärmi tegemist peetakse rohkem poiste pärusmaaks, sobib raamatus kirjeldatud fantaasiamaailm lugemiseks ka tüdrukutele.

Jutustuse „Jani seiklused Varjudemaal“ teemaks on pimedusekartus, mis on tavaline nähtus nii laste kui täiskasvanute seas. Pimedusega võitlusse astumise asemel toimub selles raamatus fantaasiarohke tunnetusteed. Sümpaatne on autori võime elada sisse lapse hingeellu, mõista tema hirme ning osata neid leevendada. Raamat on adresseeritud eelkooliealistele ja algklassilastele, kuid sobib lugemiseks ka täiskasvanuile, kes leiavad raamatust uudse vaatenurga alateadvuses peituvate hirmude ületamiseks.

Lugu juttudes „Vaikuse hääled“ ja „Jani seiklused Varjudemaal“ põhineb peamiselt klassikalises lastekirjanduses leiduval lootüübil: kodu – lahkumine kodunt – seiklus – tagasitulek. Seikluse käigus muutub peategelane paremaks inimeseks. „Vaikuse hääldes“ satub pöörast müra armastav linnapoiss Mihkel maale vanavanemate juurde. Elektri äramineku tõttu saabub vaikus. Poiss, kellele talumatu vaikus närvidele käib, läheb lõpuks vanaisa soovitusel metsa vaikuse hääli kuulama. Metsas satub ta fantaasiamaailma, kus ta kuuleb udu juttu ja laseb udul end viia metsa kohale hõljuma, liugleb vihmapiisaks muutudes jälle alla ja seikleb liivaterana teiste liivaterade seas. Koju tagasi jõudes märkab ta, et mõistab ka kardinade ja kellade kõnet. Seiklus metsas õpetab teda tähelepanu pöörama looduses ja vaikusel leiduvatele hääldele. Kuigi kodunt ei minda ära kauaks ega eriti kaugele, teeb see seiklus poisist parema inimese.

Loos „Jani seiklused Varjudemaal“ kardab laps pimedusest kostvaid krabinaid ja kohtub varjukujuliste tegelastega. Need viivad ta hiireuru kaudu, mis on tõsielu- ja muinasmaailma vaheliseks väravaks, varjudemaale. Autor paigutab oma fantaasiaküllases visioonis lapspeategelase olukordadesse, kus samm-sammult avanevad valguse ja pimeduse vahekorrad ja varjude tekkemehhanism. Tegelaskujud Kriuks ja Krabistaja teevad Janile ekskursiooni varjude maailma. Fantaasiamaailmas astub Jan välja oma varjust sõbra eest, keda tahetakse pensionile saata, mis varju puhul tähendaks igavest laoriulil lebamist. Koju tagasi pöördudes on Jan oma hirmudest vabanenud.

Lugusid jutustatakse ajalisi-põhjuslikus järgnevuses, st faabula ja süžee langevad

kokku. Sündmustevahelised seosed on tugevad, üks sündmus tingib järgmise, mille käigus kruvitakse oskuslikult pinget. Pinge tõstmise vahendina kasutatakse ajas ettenägemise võtet. Pööramiseks lapse tähelepanu kohe juhtuma hakkavatele sündmustele, ütleb jutustaja: „Imelikud asjad hakkasid juhtuma siis, kui elekter ära läks“ (Vilep 2004b: 6) või: „Ühel õhtul juhtus kummaline lugu, millest kõik uskumatu alguse sai“ (Vilep 2004a: 13).

Jutustuse „Roosa printsess“ sündmustik on esitatud raamjutustusena, milles isa räägib tütrele unejuttu. Ta jutustab loo printsessist, kellel on kõik asjad olemas ja kellel järsku hakkab igav. Kangelanna otsustab kodunt lahkuda, et minna külalastega mängima. Selline tegevus pole talle muidugi lubatud. Sellega tuleb ka siin sisse turvalisest kodust lahkumise motiiv, mis sümboliseerib laste iseseisvumisotsinguid. Konflikti tüübiks tuleks pidada inimese konflikti talle ühiskonnas pealesurutud rolliga. See teema jääb aga edasise arenduseta, ning edasi jätkub lugu hoopis sellest, et asjadekultuses jäävad tõelised tunded kängu. Printsess pole kunagi suutnud oma arvukatele Barbie-nukkudele nimesid panna, mida külalapsed teha lubavad, andes üheks ööpäevaks vastu oma pulstis kaltsunuku Juta. Printsess õmbleb koledale nukule selga ilusad riided ja teeb ta muidu ilusaks, mille peale nukk temaga rääkima hakkab. Printsessiga pole tema Barbie-nukud kunagi kõnelenud. Täiskasvanu võib sellest teemaarendusest leida küll totaalset muutumise motiivi, mida ekspuuteeritakse pigem naisteajakirjades ja tõsieluseriaalides. Loodan, et lastele ei jää peamise sõnumina kõlama üks võimalik moraal: siis, kui kõik tüdrukud maailmas saavad selga ilusad kleidid, saabub asjademaale igavene sõprus.

Kui kõikides Vilepi teostes on vanemad mõistvad ja turvalist kodu pakkuvad, siis „Roosa printsessi“ muinasmaailma vanemad on stereotüüpsed lapse hooletusse jätnud tegelased. Nad ei mõista tema soove, ega saa aru, et ainult rahaga last ei kasvata. Jutustuse lõpuks loob laps küll kontakti oma nukkudega, kuid mitte vanematega, kes teosest sootuks kaovad.

Printsessist peategelane käitub väiklaselt nagu ikka väike tüdruk, kes tahab kõiki asju endale saada. Vastukaaluks Liisu-lugudele, kus polnud ühtki nukku, on nukke selles loos arvukalt ja nendega sõpruse leidmine on tähtsam kui reaalsete inimestega tegelemine. Loo moraal sõpruse olulisusest ei tule välja peategelase loogilisest arengust, siseheitlusest või välistest asjaoludest. Hingevalu tunneb ta vaid siis, kui peab loobuma nukust, kellele ta riided selga õmbleb. Tegelaskuju muutumine igavlevast

rikkast tüdrukust sõprust hindavaks lahkeks tüdrukuks on otsitud, samahästi oleks ta võinud saada õmblejaks või kurjaks kuningannaks. Jutustuse erinevad motiivid ja teemad ei moodusta kokku psühholoogiliselt usutavat lugu väikeste tüdrukute maailmast. Sündmuste vahel on nõrgad seosed, mis jätavad vanematele vastamiseks palju „miks“-küsimusi.

3.6. Jutustamistehnika

3.6.1. Jutustaja ja vaatepunkt

Jutustuse tegevus avaneb lugejale alati mingist vaatepunktist. Kirjanduse teose vaatepunkt on isik, kelle silme läbi teose sündmustikku nähakse. Jutustaja on häääl, mis edastab teose sündmustikku. Jutustava hääle (kes räägib) ja vaatepunkti (kes näeb) erinevus on lastekirjandusele väga omane. Tavaliselt nähakse lastekirjanduses maailma läbi lapsesilmade, seega on jutustusel lapse vaatepunkt. Jutustaja vaatepunkt ei pruugi kokku minna lapse omaga, sest jutustaja on autoriteet, hariv täiskasvanu. Autoriteetne jutustaja kuulub lastekirjanduse jutustamistehnika tavapärase vahendite hulka. (Nikolajeva 1997: 74).

Lastekirjandusele on omane kõiketeadev jutustaja, kes saab jälgida kõiki tegelasi ja siseneda kõigi tegelaste mõtetesse. Tema-jutustus ehk kolmandas isikus jutustus võib olla kõiketeadev või edastada ainult ühe tegelase piiratud vaatepunkti. Mina-vormis ehk esimeses isikus jutustaja kõneleb toimuvast oma piiratud vaatepunktist lähtudes, ta ei saa järgneda teistele tegelastele ei ruumis ega mõtetes. Kõiketeadev jutustaja võib loos toimuvat selgitada, arutada ja analüüsida või vastupidi, ta võib piirduda vaid sündmuste näitamisega, millest lugeja saab ise oma järeldused teha.

Üldiselt usutakse, et laps eelistab 3. isikus jutustajat. Väikesele lapsele, kes ei oma veel nii täpset ettekujutust oma minast, võib tekstis sisalduv „mina“ tunduda liiga hirmutav ja emotsionaalselt siduv. (Nikolajeva 1997: 65).

Väga raske jutustamistehnika on täiskasvanud autorile lapsjutustajaks kehastumine,

mille käigus peab ta teesklema oma täiskasvanukogemuse ja mõtlemisviisi kadumist. Lapselik ehk naiivne jutustaja ei näe läbi tegelaste kavatsusi, vigu ja tegutsemismotiive, ta suhestub nendega oma kogenematust perspektiivist. (Nikolajeva 1997: 64). Ometi on lapselik jutustaja lastekirjanduses pigem reegel kui erand. Lapsetasandil kirjutaja õnnestumist näitab asjaolu, kas tema jutustus on loomutruult või tehtult lapselik.

Jutustaja võib olla avalik: näiteks isa, kes jutustab lapsele muinasjuttu, või varjatud: me ei tea, kes see on, kes jutustab. Varjatud jutustajat seostatakse tihti reaalse autoriga.

Jutustajale ei kuulu otsekõne, tegelastevaheline dialoog. Otsekõne peegeldab eriti täpselt tegelaste endi mõtteid ja tundeid, kust jutustaja vaatepunkt jääb välja.

Kõik Vilepi teosed on jutustatud traditsioonilises kolmandas isikus. Jutustaja on kõiketeadev, ta võib kirjeldada kõikide tegelaste tegusid ja mõtteid. Enamasti näeb jutustaja asju lähedalt, tegelaste vaatepunktist, mis loob illusiooni, et sündmused on vahendatud läbi lapsesilmade. Tagaplaanil on siiski olemas kõiketeadev jutustaja, keda võib samastada autoriga.

Erandina tuleb nimetada jutustust „Kapiukse kollid jälle platsis”, kus sündmusi näidatakse läbi täiskasvanud peategelase silmade. Tegemist võib siiski olla ka lapse vaatepunktiga, kes kujutab ette täiskasvanu-maailma. Sellisel juhul võib lapseliku jutustamisviisi kasutamine õigustatud olla. Lapspeategelase puhul mõjub lapselik-naiivse jutustamisviisi kasutamine usutavalt, täiskasvanud peategelase puhul võib tekkida kirjandusliku usutavuse probleem.

Enamasti on Vilepi teostel varjatud jutustaja, kes jääb pigem tahaplaanile. Selline jutustamistehnika aitab samuti kaasa illusiooni tekkimisele, et jutustajaks on laps.

Raamjutustuses võib esineda avalik jutustaja, kes hakkab kellelegi mingit lugu rääkima, siis aga astub tagasi ja kaob raami sees olevast loost pea täielikult. Sellise raamjutustuse näited on jutustus „Roosa printsess”, „Jani seiklused Varjudemaal” ning Liisu-lugude sari. Printsessiloo raamjutustuses hakkab isa oma tütrele muinasjuttu jutustama. Varjudemaa loo sissejuhatust võib pidada raamjutustuse variatsiooniks, milles onu Heiki lubab lastele jutustada ühe loo. Liisu-raamatutes esineb järelsõna, milles astub laste ette nimetu jutustaja, kes räägib lühidalt, mida on järgmises osas oodata. Illusiooni loomiseks, et ta on vaid Liisuga juhtuvate lugude vahendaja, pöördub ka Liisu neis järelsõnades lugeja poole. Jutustajat võib pidada tegelikult

autoriks, eriti juhtudel, kui nende nimi kokku langeb. Raamjutustuse sees olevas loos kaob see jutustaja tahaplaanile.

Kahes lühijutus: „Unistav Marko ja tema kutsumus” ja „Lendav õunapuu” muutub varjatud jutustaja teksti sees avalikuks, tulles sisse lugejale suunatud ütlustega. Jutustaja küsib lugejalt: „Äkki saab sinustki luuletaja?” või: „Kas sinul on juba oma lendav õunapuu?”. Võib-olla tingib selle võtte kahtlus, et noor lugeja ei saa muidu loo mõttest aru ning seda tuleb igaks juhuks üle korrata.

Enamasti nähakse lugude sündmusi läbi lapsesilmade, mis vahendab lugejale lapse vaatepunkti. Lugudes „Säde”, „Unistav Marko ja tema kutsumus” ja „Lendav õunapuu” muutub vaatepunkt lapse omast täiskasvanu vaatepunktiks. Lugude lõpus olev ettenägev kokkuvõte antakse täiskasvanuks saanud peategelase seisukohast. Nendes teeb täiskasvanu järeldusi, mida ta sündmuste toimumise ajal lapsena veel teha ei suutnud.

Lapselikult esitatud vaatepunkt võib lugejale vahendada täiskasvanute maailma väärtushinnanguid. Näiteks „Kapiukse kollide” seerias esindab lapsele omistatud vaatepunkt täiskasvanute soovi, et lapsed asju korras hoiaksid. Jutustusega „Vaikuse hääled” edastatakse lugejale täiskasvanute soovi, et lapsed ei lärmaks. Jutustusega „Roosa printsess” tahetakse lastele näidata asjademaailma tühisust. Selles loos on ka kõige tugevamalt esiplaanil irooniline jutustaja, kelle asjademaailma pihta sihitud kriitika väikestele tüdrukutele arusaadav ei pruugi olla.

Liisu-lugude jutustaja vahendab lapse vaatepunkti: ta on lapsi hästi mõistev, ilmselt täiskasvanud isik, ühtaegu lapsega koos viibiv ja olukorra kui terviku kohale tõusta suutev.

Vilepi proosaloomingus on Liisu-sari kõige paremaks näiteks lapselik-naiivse jutustamisviisi valdamisest autori poolt. Selline jutustamisviis välistab ka häiriva didaktilisuse. Puudub oma last imetleva ja/või teda pedagoogilise rangusega kasvatava täiskasvanu vaatepunkt.

Tegevusele orienteeritud lugudes (Kollide-sari, Liisu-sari, „Jani seiklused Varjudemaal”) kasutab Vilep rohkelt otsekõnet, mis annab ilma jutustaja vahenduseeta edasi tegelaste tegusid ja mõtteid. Jutukogus „Lendav õunapuu” ja jutustustes „Vaikuse hääled” ning „Roosa printsess” on kirjeldamisel ja jutustamisel suurem roll. Dialoogi

vähesuse tingivad nende juttude üksildased lapsed.

3.6.2. Keel ja stiil

Mida peetakse silmas, kui räägitakse kirjaliku teksti lapsepärasusest või lapsetasandist? Lastekirjanduse eripära juurde kuulub, et lastekirjanik peab looma adressaati silmas pidades. Lastekirjandus on erinev täiskasvanute kirjandusest, ta on kirjutatud erineva auditooriumi jaoks, kellel on erinevad oskused, vajadused ja lugemisviis (Hunt 2005: 3). Eriti tuleb arvestada lapse keelekompetentsiga. Keeleline lihtsustamine võib puudutada morfoloogiat (kasutatakse vähem omadussõnu ja rohkem tegusõnu), süntaksi (lause on lühike), kõneviisi (kaudse kõne vältimine) ja semantikat (võõrsõnade ja erialaterminite vältimine). (Ewers: 2000: 211).

Lapsepärane stiil kasutab samu keelelisi nähtusi (olgugi et keelekõla ja –rütm mängib stilistilisel tasandil suuremat rolli). Kui keeleline lihtsustamine tugineb kõnekeele esmasele, puhtalt keelereeglitele tuginevale struktuurile, tugineb stilistiline lihtsustamine kõnekeele sekundaarsele, kunstikavatsuslikule ülesehitusele. (Ewers 2000: 212). Lapsepärasest stiili saab sellest tulenevalt defineerida järgmiselt: lapselik stiil on kõnekeele kunstikavatsuslik vormimine lapselike hoiakute ja mõtete väljendusvahendiks. (Ewers 2000: 213). Lapsepärase tooni tabamiseks välditakse üldiselt keerukama kujundliku kõne ja iroonia kasutamist, eeldades, et lapsed ei saa veel aru sellest, et sõnadel võib olla sõnasõnalisest erinev tähendus. Kõnekujundite, sümbolite ja iroonia kasutamine lastekirjanduses võib olla suunatud täiskasvanud lugejale.

Lastekirjanduse eakohasusega arvestavat näilist lihtsust tõlgendatakse tihti kahjuks kui kunstilist primitiivsust, tegelikkuses on see aga väga nõudlik kirjutamisviis, millega sugugi igäüks hakkama ei saa.

Vilepi jutud on enamasti adresseeritud väikelapsele, mis tähendab, et need tekstid on kirjutatud lihtsas keeles. Jutustaja isik neis tekstides on enamasti tagaplaanil, jättes lugejale mulje lapsjutustajast. Seega ei saa lapse ja täiskasvanud jutustaja lausungeid keeleliselt eristada. Tegelaskõne ja jutustaja kõne antakse edasi lapselikus keelekasutuses. Tegelane ja jutustaja kasutavad lapse aktiivset sõnavara. Lapselikke hoiakuid väljendades arvestab Vilep lapse suulise kõne arengutasemega. Toon näiteks

katke raamatust „Liisu liivaaugus“ loost „Lugu sellest, kuidas Liisu sõjas sanitariks käis“:

„Mina tahan ka sõtta,“ ütles väike Liisu ja tiris Atsi varrukast. „Ma oskan rohtu anda ja haava siduda.“ „Sina oled veel väike,“ arvas naabri-Toivo. „Sa ei jõua eest ära joosta ja sind tapetakse kohe maha.“ Liisul tuli vägisi nutt peale ja siis ütles Ats: „Las olla pealegi, jätame ta siia tagalasse ja toome haavatud sõdurid siia sidumisele.“ „Hea küll,“ oli Toivo päri, „aga vaata, et sa pead põõsaste seest välja ei pista!“ Liisu oli väga õnnelik ja jooksis kohe tuppa emme käest sidet ja arstirohtu küsima. Emme andiski talle ühe rulli marlit ja purgi vitamiine. Pani kõik vanasse käekotti ja koti ilusasti Liisule üle õla, risti üle kõhu.“ (Vilep 2006: 23).

Kui noortekirjanduses hüüaks ulmeromaani tegelane, et lähenemas on hiigelsuurte koletiste loendamatu armee, siis „Kapiukse kollide“ peategelane hüüab: „Suured kollid, palju kolle!“. Dünaamilisemates, tegevusele orienteeritud juttudes on laused enamasti lühikesed. Kirjeldavamate ning tegelase sisekõnet ja mõtteid edasiandvate juttude („Lendav õunapuu“, „Vaikuse hääled“, „Roosa printsess“) puhul kasutatakse pikemaid lauseid.

Enamasti on kirjutatud nii ladusalt, et hetke raamatu käestpanemiseks pole. Vaid raamatud „Lendav õunapuu“ ja „Roosa printsess“ oma aeglasema tempoga panevad väiksema lapse keskendumisvõime proovile.

Lastele arusaamatuid kõnekujundeid on vähe. Enamasti leiab tekstidest fraseologisme ja võrdlusi nagu „õnge minema“, „ninapidi vedama“, „tõtt vaatama“ („Kapiukse kollid“), „otsi ära andma“, „pimeda kätte jääma“, „viskasid ennast pikali nagu silgud“, „rontväsinud“, „hirnuma nagu hobune“ (Liisu-sari). Liisu-raamatutes on vanavanemate suu läbi lasteni toodud kõnekäänud: „see tüdruk küll ei püsi pütis ega kotis“ ja „kui keegi on üldse solgisurma surnud, siis polevat see küll õige solk olnud“. Võõr- ja erialasõnadest leidsin vaid sõnad „positiivne“ ja „sanitar“. Omadussõna „võrratu“ auto iseloomustamiseks tundub olevat ka rohkem lastevanemate kui 5aastase lapse sõnavarast. Vilep ei püüa obstsöonsuste ja vandesõnadega laste hulgas populaarsust võita. Kivirähu Limpa-loos tohutu populaarsuse võitnud sõna „peerukott“ võiks ahvatleda enamaks kui Liisu-lugude kass Joosepi laua all „puuksutamine“. Jutus „Liisu korraldab jalgrattamatka“ nõögib ema hellalt isa kasutades sõna „tubakas“. Ehk jääb siit lapsele kõlama, et tubaka ja rumala inimese vahele võib võrdusmärgi panna.

Arhailisemast sõnavarast kasutatakse sõnu „küna“, „vankriratas“, „kummut“. Siiski on

kõik need kõnekujundid konteksti põhjal mõistetavad ja ei peaks suuremaid raskusi tekitama. Mäletan hästi oma vanemate murelikke pilke, kui läksin neilt pärima, mida tähendab muinasjuturaamatust leitud võrdlus „kaame kui koolja“. Sarnaseid võrdlusi Vilepi raamatutest koolieelikutele ei leia.

Kooliealistele suunatud jutukogus „Lendav õunapuu“ eristub ühe allkeelena koolipoiste släng. Slängisõnade kasutamisel jääb Vilep tagasihoidlikuks, mis muudab nimetatud poistekeele ajas püsivamaks. Kiiresti muutuv slängisõnavara võib väheste aastate möödudes anakronistlikuks muutuda. Sõnad „mata tund“, „õpsid“, „okei“, „kes on essa“ leidsid kasutamist minevikus ja jäävad ehk arusaadavaks ka tulevikus.

Erinevaid tegelasi ei ole võimalik erineva kõnepruugi alusel eristada. Seetõttu riivab silma grammatilise väärvormi kasutamine jutus „Jani seiklused Varjudemaal“, kus tegelane Kriuks ütleb: „Eks ta oli sind vist juba kah tüütand“. Tegemist ei ole läbiva joonega, et tegelast suulise kõnepruugi kaudu keeleliselt teistest eristada, sest edaspidi räägib Kriuks jälle korrektselt. Siin tuleb põhjust otsida ehk siiski toimetaja puudumises.

Jutu „Lendav õunapuu“ lõpus leiduv lendava õunapuu kui kaitseingli kujund on täiskasvanud lugejale arusaadav, lapsele võib see arusaamatuks jääda.

4. HEIKI VILEPI LASTELUULE

4.1. Lasteluulest

Kaasaegne lasteluule sisaldab nii lüürilist kui jutustavat luulet. Viimane keskendub lapse igapäeva elu kujutamisele või impressionistlikele õnneliku lapsepõlve stseenidele. Üldise eelduse kohaselt ei hinda lapsed luulet. (Nikolajeva 1997: 17)

Diskussioonis lasteluule üle on avaldatud isegi arvamust, et lasteluulet ei saa eksisteerida, kui eeldada, et luule on selliselt struktureeritud kirjandusžanr, mis nõuab erinevat lugemisviisi – sellist viisi, mida lapsed ilmselgelt ei suuda. Tunnustatud folklorist ja müüdiuuriija Neil Philip vaidleb sellistele arvamustele vastu: „Mõned võivad väita, et lasteluule idee on täielik nonsens... ometi on olemas tunnustatud lastevärsi traditsioon. Parim lasteluule tekitab tunde, justnagu nähtaks maailma esimest korda ning sõnad selle kirjeldamiseks nopitakse otse õhust”. (tsit. Hunt 2005: 4).

Pigem ongi küsimus selles, et laps tunneb eksimatult hea luule ära, isegi väikelaps, kellele värse ette loetakse. Seega võib lapse luuletõrjumise põhjuseks olla ebaõnnestunud esmakontakt. Sellepärast ongi lasteluuletaja missioon ülimalt vastutusrikas. (Krusten 2004: 116). Luule on keele intensiivistamine, selle väljendusvahendite laiendamine, ja kokkupuude sellega peaks algama võimalikult varases eas.

Lasteluules tuleb arvestada värsitehnilisi lihtsustusi: riimiskeem, värsimõõt, stroofivorm ja luuletuse pikkus. Näiteks luule stroofilises kompositsioonis on oluline riimide paigutus (riimiskeem) ja distants. Kauged riimid realiseeruvad nõrgemini, nähtavasti seetõttu, et vahepealsed seosed toimivad „mürana”. Lähestikku paiknevad riimid annavad täielikuma riimiefekti. Seepärast on arusaadav, miks lastevärssidelt nõutakse paaris- ja ristriimi, kaugemad riimid ei ole siin kohased. (Mäger 1979: 85).

Lapsepärase luulestiili tekkimises mängisid suurt rolli nn suure kirjanduse lapsepõlve- ja noorusluuletused, naiivromantilise luule traditsioon. Seega ei pea lapsepärasest

luulestiilis mingeid erilisi lihtsustusi kasutama. (Ewers 2000: 213). Tähtis on õige tooni tabamine.

Eestis on väga tugev lasteluule traditsioon, kuhu on oma panuse andnud ka suurepäraseid täiskasvanute-luuletajad Karl Eduard Sööt, Ernst Enno, Hando Runnel, Paul-Eerik Rummo, Jaan Kaplinski, Ott Arder jt. Üldtuntud on lasteluuletajad Ellen Niit, Leelo Tungal ja Henno Käo.

Sel sajandil on küll kurdetud, et eesti lasteluule tipus seisavad endiselt klassikutest vanad tegijad. Neid, kes eesti lasteluulet jätkusuutlikult edasi võiksid viia, on üsna vähe. Algupärandeid ilmub vähe, mainimisväärased uustulnukad on 90ndate lõpul Ilmar Trull koguga „Lõbusad luuletused“ (1998) ja sel sajandil Valeria Ränik koguga „Luulepere pereluuleraamat“ (2001) ning Heiki Vilep koguga „Tere!“ (2002). Lastekirjanduse uurija R. Krusteni sõnul äratub kõige rohkem lootusi Räniku ja Vilepi looming. (Krusten 2004: 120).

Ränik on lisaks sellele kogule äsja avaldanud lasteluulekogu „Valgust täis suur pilvealune tuba“ (2007), Vilep on olnud jätkuvalt produktiivne ning jõudnud lisaks avaldada 3 lasteluulekogu. Loodetavasti aitavad Vilepi luuletused täita Ott Arderist ja Henno Käost jäänud tühikut eesti lasteluule maastikul.

Tuginedes Vilepi luule retseptisioonile võib väita, et autori luuleraamatud on meie kriitikas pärvinud harvanähtavalt üksmeelset tunnustust. Peale kahe esimese luulekogu ilmumist nimetas lastekirjanduse uurija R. Krusten Vilepit koguni meistriclassi nominendiks. (Krusten 2004: 123).

4.2. Luulekogud „Tere!“ ja „Minu laul“

Vilepi esimesed lasteluulekogud „Tere!“ (2002) ja „Minu laul“ (2003) on temaatikalt ja meeleolult väga sarnased. Peamisteks märksõnadeks on kodusoojus, huumor, nägemis- ja äratundmisrõõm. Autor keskendub rõõmule, selle tekitamisele ja edasiandmisele. Nendes kogudes on koondatud enamik 90ndate lõpus kirjutatud luuletusi.

Luulekogud on adresseeritud nooremale koolieale, kuid neid luuletusi võib arvata

lugemisväärseks ka suurematele lastele, täiskasvanuteni välja. Täiskasvanud võiksid seda kogu lugeda raamatutest saadava positiivse laengu pärast. Optimistlikud, humoorikad ja leidlikult puänteeritud luuletused sobivad lugemiseks kõigile.

Eelkõige tavalise perekonna igapäevaelu seikadest rääkivad värsid paistavad silma vaimukate lahenduste poolest, neis on palju ottarderlikke krutskeid. Stiilivõttena kasutatud puänt ei mõju otsitult humoorikalt. Puändi kohta ütleb kirjandusteadlane Mart Mäger, et see on uudsest ja ootamatust seosest saadav rahuldus, millega teosest lahkume (Mäger 1979c: 149). Kogust „Tere!” tooksin näitena luuletuse „Mutionude vaidlus”:

*Mutionud katkeatasid
vilka kaevetöö
vaieldes kas päev on valgem
või on valgem öö
asi toimus mulla all ja mutt on muidu pime
lahendust võis aidata neil
leida ainult ime*

*Kaevusid siis mutid välja
suure hunnikuna
väljas aga taevas rippus eha purpurpuna
Asjata nad polnud aga
aega surnuks löönud –
reinuvader rebane
sai täna õhtul söönuks. (Vilep 2002: 24).*

Tähti tundma õppida sooviv laps arvab, et prillid aitavad lugeda, mille peale ema õpetab, et:

*/.../prillid siin ei aita
tähti tuleb hästi tunda
nende sõprus võita*

*võttiski siis Ene kätte
tõusis öösel üles
vahtis tähti läbi akna*

aabits õrnalt süles. (Vilep 2002: 52).

Luuletused peegeldavad tänapäeva lapse maailma, tehes seda enamasti läbi huumoriprisma. Lapse maailm tähendab ennekõike perekonda, kuhu siin kuuluvad õde-venda, vanemad, onu Artur ja vanaema. Luuletus „Perekond” räägib poisist, keda laua taga matsutamise pärast notsuks kutsutakse. Miks ei kutsuta aga notsuks imikust väikeõde, imestab poiss ja leiab, et maailmas pole ei õigust ega tõde. Luuletuses „Kiilakas ja viilakas” näppab onu Artur panni pealt kartuliviilakaid ja saab selle eest ema käest kiilakaid, mis teeb kõigile palju nalja, sest onu Artur on kiilakas. Onu Artur suudab tekitada suure segaduse ka lihtsat lambivarju üles pannes („Uus lambivari”).

Luuletuste tegevuskohaks olev kodu ei anna täpsemaid viiteid selle kohta, kas see asub linnas või maal. Loodud on helge maailm, mille asukoht on universaalne. Kuid looduskirjelduste vähesuse tõttu võib tegevuse asetada siiski linnamiljösse. Turvalist perekonda kirjeldavad luuletused on kodused ja südamlikud. Luuletused „Minu laul”, „Küsimisest”, „Kaelkirjak”, „Vanaisa ja ahi” jt kirjeldavad laste omavahelisi suhteid ja suhteid vanemate ja vanavanematega. Igapäevaelu kirjeldavate luuletuste osakaal on fantaasialuuletuste omast suurem. Perekonda kirjeldavaid luuletusi iseloomustab olustikuline ja psühholoogiline usutavus. Näiteks luuletuses „Kompuutri-issi” näeb laps oma isa ainult arvuti taga ning otsustab mängida samasugust kompuutrilast:

*/.../klõpsisin kõik klahvid läbi
siis kui issi õues käis
nii ekraan sai täitsa tühjaks
sinine ja puhas näis*

*Nüüd on arvuti remondis
issi kuid ei pahanda
ütleb et on vahel vahva
päris-issiks olla ka.* (Vilep 2003: 30).

Sellest luuletuses tuleb ka esile autori poolt rakendatud lapselik-naiivne vaatepunkt. Lapse pilgu läbi maailmanägemist pakuvad veel luuletused „Küsimisest”, „Autojuhilubadest”, „Mõtted”, „Mängasjapoes”. Autori võime elada sisse lapse siseilma, tunda temaga samu tundeid ja mõelda samu mõtteid, teeb raamatust äratundmisrõõmu pakkuva teose. (Palm 2003: 433).

Mänguliste ja lõbusate luuletuste kõrval on esindatud ka autori nukker-lüüriline pool: vana maja kurdab, et tema ahjudes ei põle enam tuli („Mahajäetud maja”). Luuletuses „Minu laul“ paneb laps laulu sisse oma pere ja soovid. Õnnestunud on traditsioonilist unelaulutüüpi luuletus „Unelaul”.

Täiskasvanuid kõnetavad luuletused sisaldavad nukrat optimismi, mis annab Vilepi loomingule sügavama mõõtme. Sellisteks luuletusteks on näiteks luuletus „Pööningul”, milles ema käib pööningul vanu asju katsumas ja nukrutsemas; luuletuses „Vanaema jutud” koob vanaema „mustritesse palve / minu mälestuste sisse / suve keset talve”.

Luulekogu teemad ei piirdu vaid inimestevaheliste suhetega: loodusest jutustavad luuletused „Sügisel” ja „Lumikelluke ja külmataat”. Loomariigist on esindatud ämblik ja kärbes luuletuses „Albert ja Berta”, tülitsevad kass ja koer luuletuses „Üks tüli” ning mutid ja rebane luuletuses „Mutionude vaidlus”. Kui rebane välja arvata, siis esindab valik linnalapse faunat. Loomad on antropomorfiseeritud, nad kannavad endas inimlikke omadusi. Rohkelt kasutatud kõnekujund on personifitseerimine (ka antropomorfiseerimine). Autor on õnnestunult personifitseerinud keset kinnikasvanud tiiki elavat veesilma, kelle silma visatakse mängupall. Selle peale kaevatakse kinnikasvanud tiik lahti ja veesilm saab edaspidi taevalapi asemele vaadata tervet taevariiki („Veesilm”). Luuletuses „Musi” elab musi põse peal naerulohus:

*/.../kuni ükskord naer sai otsa
saabus jonnakus*

*Musi jonnakust ei tahtnud
pakkis pagasi
astus nukralt naeratades
musimaale tagasi. (Vilep 2002: 50).*

Kinda sees elav fantaasiategelane karvapundar Jakob armastab lapsi krabada („Krabajas Jakob“). Sügisel on „hallid silmad / värvilised soengud“, tuul norib tüli ja lumikelluke teeb külmataadile ninanipsu. Luuletuses „Vikerkaare sünd” kirjeldatakse vikerkaare tekkemehhanismi: kaastundlik päike viskab kurvale pilvepoisile salli.

Vilep kujutab laste maailma positiivsetes, vahel ka lüürilistes toonides. Luulekogude kõige üldisemaks märksõnaks võiks olla soov tekitada rõõmu. Rõõmu tekitamine ongi autori mitmes intervjuus mainitud luulekirjutamise peaesmärk, sest rõõmus peitub tema arvates elamise-olemise mõte (Hanson 2002, Vilep 2007b). Rõõmu valmistades

ei lange ta tühipalja trikitamise ja otsitud puändi teele, rõõmu tekitab autori maailmanägemise viis. Rõõmu valmistamine ei näi sobivat õpetlikkusega – nende kogude luuletustel puudub igasugune õpetlik eesmärk.

Raamatud algavad jutustaja, onu Heiki poolt tehtud sissejuhatusega, milles nimetatakse ära kõik raamatu kaante vahel olevad luuletuste tegelased. Onu Heiki väidab, et ta elab ka selles raamatus, aga teda pole seal näha, sest endast liiga palju rääkida pole viisakas. Sellega luuakse illusioon jutustaja ja autori samasusest. Vaatepunkt on luuletustes siiski lapse, mitte autoritaarse täiskasvanu oma. Vilepi ehe lapsemeelsus mõjub didaktilise ja pseudomängulise luule taustal ülimalt kosutavalt.

Kriitikas võeti need luulekogud väga hästi vastu. Reet Krusten, kes arvustas neid kaht luulekogu samuti koos, nimetas Vilep luulet sümpaatselt kodu- ja perekeskseks, humoristlikuks ja lapsega suhtlevaks luuleks, mis on klassikaline, aga ometi kaasaegne, südamlilik ja soojendav (Krusten 2004: 120). Luulekogu „Minu laul” nimetab Ilona Martson üheks 2003. aastal ilmunud mainimisväärseks luulekoguks Jaanus Vaiksoo, Ott Arderi ja Lehte Hainsalu kõrval (Martson 2004: 453).

4.3. Luulekogud „Tahaksin olla” ja „Katus sõidab”

Luulekogud „Tahaksin olla“ (2005) ja „Katus sõidab” (2007) tähistavad luuletajas toimunud kvalitatiivset arengut. Autor püüab, võrreldes eelmiste kogudega, lugejat mitte ainult lõbustada või tema meelt lahutada, vaid näitab ka oma lüürilisemat, sügavamat ja siiramata palet. Autor ei pea enam tingimata olema naljakas ja lõbus, et olla huvitav (Palm 2007). Samuti avardub ainevald: näiteks on lisandunud vihjed poliitikale ja majandusele. Üsna mitmed luuletused on pühendatud kodumaale („Eestimaa“, „Isamaa“) ja emale („Ema“, „Valu“). Väga sümpaatne luuletus on näiteks „Kooliaasta lõpulugu“, milles vaadatakse viimasele koolipäevale vananeva õpetaja pilguga. Luuletus „Ilmapuu“ on hümnilaadne austusavaldus maailmale, mida esitatakse rahvapärimslikku ilmapuu kujundi kaudu. Viimatinimetatud luuletus on juba tuntust kogunud ka lauluna, olles kirjutatud X Koolinoorte Laulu- ja Tantsupeo tarbeks. Lüürilistest luuletustest on meeldejääv luuletus „Tahaksin olla”:

*Tahaksin olla ma päike
üle siis kuldaksin maa
praegu ma olen veel väike
praegu ma lihtsalt ei saa
tahaksin olla ma päike
sulataks südamest jää
olgugi et olen väike
särada siiski on hää /.../. (Vilep 2005: 52).*

Juhuluule näiteks on emadepäeval esitamiseks sobiv südamlük luuletus „Emmele”.

Rõõm ja lõbus meeleolu tulenevad sarnaselt eelmiste kogudega pereelu situatsioonidest ja laste mängumaailma kirjeldustest („Doktor Irma“, „Pensionile“, „Kiire-kiire“). Lapse elu on Vilepi luulekogus tavaline ja tore. Väikese lapse esimesi maalimiskatsetusi kirjeldav luuletus „Siis kui Madli maalis“ lõpeb värssidega: „Ise seisis võidurõõmsalt / pulstis pintsel peos / emme arvates ta oli / enda parim teos“. (Vilep 2005: 24). Tihti eksivad vanemad laste seltsi mängima („Pidu“, „Lumememm“). Väikese lapse suurt muret klassikalisel suurekskasvamise teemal esindab omapärase nurga alt luuletus „Madli mure“. Kogudes leidub suurepäraseid koomilisi puänteeritud luuletusi. Tulnukad vahetavad superarvutid sooja villase salli vastu („Naljaked tulnukad“); perekondliku restoranimängimise lõpus küsib Liisu isalt kempsuuksel neli krooni sisenemistasu („Restoran“); täpselt vanemate õpetuse kohaselt tuntud rannas vettehüpanud poiss hüppab pähe onule, kes lubab talle pekka anda („Vette hüppamisest“); last kiirustav ema avastab väljas enda jalast sussid („Kiire-kiire“). Toreda puändiga lõpeb luuletus tuntud luuletajast Hannes Varblasest, kes tuleb külla, ühes taskus raamat, teises võlujook: „Liisu aga luges juba luulet / teadis et on Hannes Varblane / ühe väljasurnud laululinnu kauge / prillidega metsik järglane“. (Vilep 2007: 38). Nimetatud luuletus kuulub n-ö kaksikadressaadiga, nii lastele kui täiskasvanuile suunatud luuletuste gruppi, kuhu kuuluvad veel „Kevadrõõm” ja „Kui issi telekat remontis”. Neisse naljakatesse luuletustesse on peidetud vihjeid, mis pakuvad äratundmisrõõmu täiskasvanuile. Täiskasvanutele äratundmiseks on ka intertekstuaalne viide Hando Runneli luuletusele, millest on laenatud värss luuletusse „Tantsust”: „pikk-pikk poiss tantsib kaerajaani”. Vilepi muusikutausta arvestades võib tema allikaks olla pigem Peeter Vähi kirjutatud laul ansamblile Vitamiin. Täiskasvanu vaatepunkti, kes imestab maailma muutumise üle, kujutab toredalt luuletus „Tantsust”,

kus rahvatantsijate sekka tunginud breikar: „keset rahvariides hingi / keerleb lagipea peal ringi”.

Pereringist murtakse välja luuletustega „Rahapisik”, milles rahapisik ahnepäitsud maha murrab; ahvid teevad paremat ahvitantsu kui poliitikud luuletuses „Loomaaed“; laps mõtleb riigikokku saamisele luuletuses „Kui ma õpin”. Riigikogu kirjeldus lapse vaatepunktist: „Kui ma väga hästi õpin / siis saan riigikokku / sinna kus need targad onud / hääli ei saa kokku“ (Vilep 2005: 8)

Luulekogu „Tahaksin olla” on hästi vastu võtnud ka poisid, sest nendes luuletustes juhtub pidevalt midagi, impressionistlike olupildikeste maalimisele pole ruumi jätud. Luuletused on dünaamilised, pea igäühes rullub lugeja silme ees lahti väike, animafilmilikult pöörane lugu: mustlane kukub porilompi luuletuses „Tõmmu tädi”, vihmauss kuivab traatkõvaks luuletuses „Vihmaussi juhtum”, poiss kukub esimeseks koolipäevaks ranitsat pakkides selle raskuse all kokku luuletuses „Minu ranits“ jne. Luuletaja tõstab neis luuletustes esile headust ja mängulusti. Luuletuses „Tramburai” kirjeldatakse tüüpilist laste ülekäte läinud mängu vanemate äraolekul:

*See juhtus siis kui isa-ema
kodust olid ära
väikse õega mõtlesime
teha veidi kära*

*Õiget padjasõda polnud
ammu enam tehtud
korralikku rõivaproovi
ka ei olnud nähtud*

*sõja käigus rebenes
üks padi täitsa lõhki
sulgi oli tuba täis
ja palju muudki prahti /.../.*

Luuletus lõppeb kojutulevate vanemate üllatusega, et lastel on sabad ja sarved külge kasvanud. (Vilep 2005: 44)

Loomariiki esindab luuletus uhkest pärsia kassist nimega Edward Norton. Tegemist on tellimusluuletusega, mis kirjutati Vilepi perre kassi kinkinud inimesele. Kassi

rahvapärимuse kohaselt kinkida ei tohtivat, seepärast kirjutas Vilep vastukingituseks selle luuletuse. Selles kirjeldatud sündmus on tõsielulise päritoluga. (Vilep 2007c). Pean seda Vilepi parimaks loomaluuletuseks, mis võiks omada ka läbi aegade kirjutatud loomaluuletuste edetabelis kõrget kohta:

*Majja toodi uhke kass
kel Edward Norton nimeks
tundus et ta isegi
end pidas ilmaimeks*

*Teati rääkida, et kiisu
Pärsiast olla tulnud
nägu labidaga löödud
pikad turris kulmud*

*Ise apelsinikarva
lõug ja käpad valged
karvane kui karvapall
ja tähtis ilme palgel*

*Kuni kogemata kukkus
Madli vannivette
mis tast järgi jäi – ei keegi
kujuta vist ette*

*Peenikene roots käis ringi
saba nagu hiirel
tähtsus meelest läks ja äkki
oli kiisul kiire*

*pages kapi alla nagu
saanuks sappa leegi
sellest ajast nimeks pandi
talle lihtsalt Eedi. (Vilep 2005: 6)*

Peale nimetatud kodukassi esindavad loomariiki taas mitte loomamuinasjuttude

arhetüüpsed tegelased, vaid tigu, vihmauss, papagoi, ahvid ja muud loomaiaasukad. Luuletuse „Tige tigu” algriiimiline tegelaskuju meenutab Hando Runneli nutikat lutikat. Linnalaps ei tunne ei tiguid ega lutikaid, nende poolt kehastatud iseloomujooni aga küll. Eksistentsiaalsed küsimusi lahkab loomaaiast pagenud boa, kes mõtiskleb, kuspool aeda tegelikult asub loomaaed. Kõikides loomaluuletustes (v.a luuletus kassist) on tegemist antropomorfsete tegelastega, kes esindavad inimeste erinevaid iseloomujooni – tigu tighedust, papagoi ihnsust, boa elutarkust.

Inimlikud omadused on peale loomade antud ka suvele, kes laulab ja ronib vihma eest kuuse alla kápuli peitu („Suvi“); lumememmele, kes jookseb kevad põues linna peale käima („Lumememm“); luuletuses „Katus sõidab” kohtume katusega, kes on otsustanud linna peal ühe tiiru teha ja liikluses suurt segadust tekitada Isikustatud on veel tedretäppe, kes kaovad õe ninalt ja lipsavad venna ninale („Tedretäpid”).

Julgemalt katsetab autor ka sõnamängu vallas: ihnuskoist papagoist saab vanatoi papa koi luuletuses „Vanatoi papagoi“; luuletuses „Varesejalgadest” joonistab laps tähepostide peale ka varese ja varesele jala.

Looduse ilu jääb kirjeldamata ka nendes kogudes. Suvi on sellenimelises luuletuses vaid vabaduse ja hullude tempude võimaldajaks.

Uudne on mõnedes luuletustes esinev õpetlik eesmärk: luuletuses „Emme ja arvuti” kaob ema arvutimaailma, kuni noorim tütar märkab juhtme seinast tõmmata, mis viib perekonna järelatuseni, et mõni mõnus raamat teeb hoopis vähem perele paha; luuletuses „Rahapisik” haigestuvad aplad inimesed veidrasse tõppe.

Kriitika on ka need luulekogud hästi vastu võtnud. Lastekirjanduse uurija Jaanika Palm nimetab luulekogu „Tahaksin olla” lasteluule pärliks tänapäeva Eestis (Palm 2005: 20). Luulekogu „Katus sõidab” pälvib Palmi poolt samuti kiidusõnu, kes leiab, et selle koguga on Vilep end leidnud (Palm 2007).

4.4. Värsitehnika

Kõlakujunditest leiab kasutamist peamiselt lõppriim, millel on eriti intensiivne instrumentaalne toime. Lõppriim osaleb ka luuletuste rütmiimpulsi kujunemises.

Domineerib riimiskeem, milles riimuvad stroofi paarisarvulised värsid, paarituarvulised värsid on riimimata. Stroof jaguneb süntaktiliselt kaheks osaks, nn perioodiks. Neid kahte perioodi autor riimibki. Kogudest võib leida ka paaris- ja ristriimilisi stroofe, mille arv kasvab hilisemates kogudes. Luuletuse riimiskeem võib muutuda keset luuletust, autor ei hoiä ühest riimiskeemist luuletuse jooksul läbivalt kinni. Vilepi luuletused on kirjutatud traditsioonilistes nelikvärssides. Erandid on luuletused „Ema“, „Ilmapuu“, „Tahaksin olla“, „Mutionude vaidlus“ ja „Suvi“, mille stroofid on kaheksarealised.

Vilepi luuletustel on üldiselt selge ja reibas rütm, mis on saavutatud traditsioonilist silbilis-rõhulist neliktrohheust kasutades. Sellelähedast värsimõõtu kasutas regivärss ning eesti kõnekeelele on rõhulise esisilbi tõttu trohheilne rütm omasem kui nt jambiline. Silbilis-rõhulises meetrumis on korrastatud pearõhusilpide esinemine ja silpide üldarv. Neliktrohheuses vahelduvad neli rõhulist silbipositsiooni nelja nõrga silbipositsiooniga alustades pearõhusilbist. Vilepi luules on levinud ka värsijalgade arvu korrastatud vaheldumine, kus nelikstroofis vahelduvad nelik- ja kolmiktrohheused. Selline rütmis avalduv seaduspära kutsub esile ootuse oma kordumise järele, kuid Vilepil esineb tihti kõrvalekaldumisi, mida lugeja peab rütmihälbeks. Samas võib värsimõõduga vastuollu minevate värsside abil lugeja lahti raputada harjunud rütmiinertsist ja monotoonsusest. (Põldmäe 1978: 85). Kui Vilepilt rütmikoperduste kohta päriti, vastas ta, et rütmist mööda panekud on taotluslikud, need on kohtades, kus on vaja mingile asjale tähelepanu pöörata. (Hanson 2002: 2). Lüürilisemat tooni antakse edasi daktülitega, milles rõhulisele silbile järgneb kahesilbiline intervall („Tahaksin olla“, „Emmele“, „Kaelkirjak“). Ka neis luuletustes ei ole värsimõõdust kinni pidamine järjekindel. Kohati esineb ka trohheiliste värsside vaheldumist jambilistega („Edward Norton“).

Luulekoguga „Tahaksin olla“ on autor liikunud juba tuntavamalt sisu ja vormi tasakaalu suunas, kuigi kirjanduskriitik Aivar Kull leiab, et autorit kammitsevad veel liigtavalised riimid ja rütm (Kull 2005: 2). Värsitehnika vallas on autoril veel arenguruumi.

Väheste kasutatud kõlakujuundite hulka kuuluvad veel tähenduseta häälutused ja onomatopöa. Luuletuses „Vale häbi“ lähevad poisil peale tüdrukule musi andmist mõtted „mudri-midri-madrile“. Selles kõlakujuundis võib leida intertekstuaalse viite Ellen Niidu „Midrimaale“. Tihti rõhutatakse, et väikelastega suhtlemisel ei tohi rääkida

pudikeeles, see alahindab ega arenda last. Aga aeg-ajalt ju nii tahaks seda teha, ohkab iga lapsevanem. Vilepi luuletus „Kätud-lallud-mammud“ lasebki pudikeeles rääkida. Ja seda luuletaja suu läbi, kes räägib valehäbita timpalalludest ja mahapotsatavat pepust. Luuletuses „Suvi“ laulab suvi „trillalla ja trullallaa / trilla trulla trall“. Klassikalisel valu-ära-puhumise teemal kirjutatud luuletuses „Valu. Pealepuhumise laul“ kasutatakse puhumist ja naermist jälgendavaid onomatopoeetilisi sõnu. Luuletus „Linnast ära“ algab rongisõitu matkivate helijäljendustega.

Keelekasutus on eakohane, kasutatakse lihtsaid sõnu, millest ka 5aastased aru saavad. Võõrsõnad peaaegu puuduvad. Vaid slängisõna „duubeldeck“ vajab noorele lugejale selgitamist. Peale selle, et tegemist on inglise keelest tuletatud väärdmoodustisega, on ta kasutuselt pea sama kadunud kui „transistor“. Tore sõnatuletis on verb „põllemummulema“ – nii juhtub katkiläinud kruusi mummudega, mis ema põlle sisse põllemummulema korjatakse („Kruusi lugu“). Arhailise varjundi on omandanud sõna „kompuuter“ luuletuses „Kompuutri-issi“, vaevalt et mõni laps enam arvutit sedasi nimetab. Noortepärasusele makstakse lõivu värdsõnadega „chill“ ja „häng“ luuletuses „Kooliaasta lõpulugu“.

Peamiste kõnekujunditena kasutatakse antropomorfiseerimist ja personifikatsiooni, mille näited on toodud luulekogusid käsitlevates alapeatükkides.

Kirjanduskriitik Kull leiab: Vilepi värssid tunduvad vahel nii ärritavalt lihtsa(meelse)d, et tekib kiusatus ise proovida. Aga see pole sugugi nii lihtne, sest laps tunneb eriti kergesti ära võltsid noodid. Vilepil on õige tooni tabamine tunduval määral õnnestunud. (Kull 2005: 2). Vilepil on annet ja oskusi lastele kirjutada.

KOKKUVÕTE

Heiki Vilep esindab eesti uusimat lastekirjandust, mis on 21. sajandil oluliselt muutunud ja arenenud. Sel sajandil avaldavad kirjandusele rohkem kui kunagi varem mõju mitmed kirjandusvälised faktorid nagu elektroonilise ja visuaalse meedia domineerimine ja kommertsialiseerumine. Lastekirjandus, mis peaks seostuma noore põlvkonna eetilise, esteetilise ja sotsiaalse arenemise, aga ka rahvusliku identiteedi kujunemisega, on muutunud osaks meelelahutustööstusest, mis nimetab ennast lastekultuuriks. Seda arengut teadvustamata ei ole võimalik lastekirjanduses läbi lüüa.

Taasiseseisvumisaja eesti lastekirjanduse arengule jättis jälje tõlkekirjanduse domineerimine, mis tõi turule suure koguse halvasti tõlgitud ja toimetatud, aga värvilisi raamatuid. Hoolimata tõlkekirjandusele osaks saanud kriitikast tõi selle värvilisus ja kõvakaanelisus eesti lastekirjandusse arusaamise, et lasteraamatu läbilöögiks ei piisa vaid sellest, et ta on hästi kirjutatud. Tähelepanu on vaja pöörata ka lasteraamatu esteetilisele ja praktilisele küljele. Vilepi lasteraamatud on alates esimesest värviliselt illustreeritud ja kvaliteetsed. Heade illustatsioonidega lasteraamatute väljaandmine on Vilepile olnud eraldi eesmärk ja selle eesmärgi on ta tulemuslikult täitnud.

Muutunud maailma üheks iseloomulikuks tunnuseks on visuaalse ja elektroonilise meedia pealetung. Lasteraamat peab võistlema lastekultuuris dominantse rolli omandanud animafilmi ja arvutimaailmaga. Lastekirjanikud peavad arvestama põlvkonnaga, kes ei sarnane ühegi eelnenuga, ja kellele lähenemiseks on vaja selgeks õppida nende keel ja kombed. Võidavad autorid, kelle looming siirdub internetti, kust lapsed seda hõlpsamalt leiavad kui raamaturiulist. Vilep on üks esimesi ja senini väheseid lastekirjanikke, kellel on internetis oma kodulehekülg.

Uusimas lastekirjanduses mängib tähtsat rolli teose turundus. Kõige populaarsemad on tegelased, kes on varem tuntuks saanud animafilmist nagu Lotte. Kui tegelane on kord

juba tuntud, on vaja teda ka jätkuvalt kommertslikult ära kasutada. Laste kaubamärgitundlikkusega arvestades on populaarsust võitmas laseraamatute seeriaviisiline kirjutamine. Heiki Vilepi loomingusse kuulub kaks sarja: fantaasiategelastega sari “Kapiukse kollid” ja realistlikest juttudest koosnev Liisu-sari. Viimane on saavutanud suure populaarsuse, sest oskuslikult lapsetasandilt kirjapandud lood võimaldavad väikesele lugejale ohtralt võimalusi samastumiseks.

Heiki Vilepil on erakordselt hea lapsepõlvemälu, ta suudab iseloomustada isikuid ja olukordi lapsetasandil. Tema raamatutes liiguvad psühholoogiliselt usutavad lapstegelased. Peale loomupärase ande ja oskuse „lapse nahka pugeda“ mängivad selles suurt rolli Vilepi erinevas eas lapsed, kelle mõttemaailma, keele ja juhtumiste peegeldusi võib tema teostest leida. Fiktsiooni ja reaalelu samasust rõhutab Vilep ka oma laste pärisnimede kasutamisega enamuses oma loomingus. Vilepi lapstegelased pakuvad samastumisrõõmu lastele ja äratundmisrõõmu nende vanematele.

Heiki Vilepi 13 lasteraamatu hulka kuuluvad nii proosa kui luule, nii realistlikud jutud kui kunstmuinasjutud. Luules valdab Vilep hästi puänteerimist, kuid ka lüüriksed toonid pole autorile võõrad. Nii luules kui proosas kasutab Vilep lastepärast keelt ja stiili. Luules on oluline selles sisalduv mõte ja meeleolu, mitte riimi- ja rütmieksperimendid. Vilepi luulekogud on pälvinud kriitikute kõrge hinnangu. Vilepi eesmärk lastekirjanduses on rõõmu loomine. Rõõmu valmistab autori maailmanägemise viis, ta on loonud helge omamaailma, mis on harmooniline ja turvaline. Õnneliku lapsepõlvemaa kirjelduste kõrval leidub Vilepi loomingus ka jutte, mis õpetavad lapsele vaikusest lugupidamist või aitavad tal pimedusekartusest vabaneda. Õpetusiva on enamasti peidetud kunstmuinasjuttudesse, milles reaalse maailma seguneb fantastilise elemendiga. Vilepi juttudesse on alati doseeritud paras annus põnevust, mis hoiab väikese lugeja tähelepanu.

Vilepi jutud ja luuletused on adresseeritud peamiselt väikelastele. Tema teostele on iseloomulik läbiva suurtähe kasutus, mistõttu sobivad nad ka lugemaõppijaile.

Lastekirjanik peab üritama edasi anda lapselikkust, st lastepäraseid hoiakuid või mõtteid. Kogu lastekirjanduse ajaloo jooksul on kirjanikud püüdnud tabada lastele omast tooni. Heiki Vilepil on selle tooni tabamine hästi õnnestunud. Vilepi näol on tegemist uusima eesti lastekirjanduse üldpildi ja arengut mõjutanud autoriga, kes kirjutab lastele lihtsatest asjadest ja lihtsas keeles. Tunnustada tuleb ka tema oskust

oma loomingut esile tõsta, sest alles viie aasta eest debüteerinuna on ta saavutanud eesti lastekirjanduses märkimisväärse tuntuse. Tema raamatute atraktiivne pakend ja humoorikas sisu meelitavad ligi ehk mõnegi lugemist seni mittearmastanud lapse. Loodetavasti sai selle tööga kaardistatud tulevase lastekirjanduse klassiku loomingu algusperiood ja küpsemine.

Heiki Vilep and the new children's literature

SUMMARY

Heiki Vilep represents the Estonian new children's literature which during the last ten years has gone through numerous significant changes and developments. These developments include the progress of information technology and visual media which tends to dominate over traditional literature.

Estonian children's literature has recovered from the low point it experienced in the nineties. The upheaval is characterised by an increase in the number of original publications and improvement in the quality and design of publications. Children's literature which is supposed to associate with ethical, aesthetic and social development of young generations has become a part of an entertainment industry called children's culture. One cannot become a successful children's writer without realising and following this development.

In this thesis I observe the extraliterary factors influencing the development of new Estonian children's literature. The development of re-independence time Estonian children's literature is characterised by the domination of translated literature which introduced the market with badly translated and edited yet colourful books. It became evident that for a book's success it does not only have to be well written but also well designed.

Modeled on colourful translated books of western origin Heiki Vilep's books for children have always had high quality colour illustrations. Publishing children's books with superior illustrations has always been one of his foremost aims. Heiki Vilep is also the first children's writer to open his own homepage on the Internet, a fact that has greatly increased his popularity among children of the Internet generation.

In addition to these extraliterary features Heiki Vilep is also quite simply a talented children's writer. He has written prose and poetry; realistic and fantasy stories. His poems are humorous and have excellent punchlines but he is also an appreciated lyrical poet. His main goal is to create joy. Heiki Vilep's perception of the world is a source of

joy. He has created a bright, harmonic, and secure world where the relations between parents and children are always good. Vilep's fantasy stories have been created with didactic purpose; for example they teach children to appreciate silence or how not to be afraid of darkness.

Heiki Vilep's most popular realistic stories are Liisu stories. They describe the world through the eyes of a little girl, Liisu. Through doing that the author enables the reader to become one with the fictional child in the narrator's position. The main prototypes for Heiki Vilep's characters are his children. His stories are mainly addressed to children 5-10 years of age but they are also provide a pleasant reading for adults. Vilep's literature is always printed in capital letters in order to be more accessible for children who are learning to read.

Heiki Vilep's books are written from a child's viewpoint. He uses childish language and naïve style. In his poetry the important facets are the ideas and moods not experiments in rhyme and rhythm.

Heiki Vilep is an author who has had considerable influence over development of Estonian children's literature scene. Humorous contents and attractive packaging appeals to children who may have previously shunned reading.

I would like to express the hope that with this thesis I have managed to analyse and record the development of one of the Estonia's future children's literature classic authors.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aesma, M. 2006. Poppide Liisu-juttude teine osa sai valmis. – *Tartu Postimees*, 26. juuli, lk 7.

Algupärandid, esmatrükid ja debütandid 2000-2006. / Koostaja Ülle Väljataga. Eesti Lastekirjanduse Keskuse statistika. Vastus autori infopäringule.

Eestikeelne laste- ja noorsookirjandus. Kirjandusnimestikud 2000-2006. / Koostaja Ülle Väljataga. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus 2001-2007.

Eesti Lastekirjanduse Keskus. 2007. Nukitsa konkursi laureaadid. [WWW]. <http://www.eltk.ee/?nukits=>

Ewers, H.-H. 2000. Literatur für Kinder und Jugendliche. Eine Einführung. München: Wilhelm Fink Verlag.

Hunt, P. 2005. The expanding world of Children's Literature Studies. – Understanding children's literature: key essays from the second edition of the International companion encyclopedia of children's literature. / Edited by Hunt P. London; New York: Routledge, p 1-12.

Hanson, R. 2002. Tartlane Heiki Vilep teretab lapsi luules. Intervjuu. – *Tartu Postimees*, 27.aug., lk 2.

Kareva, D. 1999. Kui laps on hakanud lugema. – *Sirp*, 09. apr., lk 11.

Koppel, J. 2004. „Lendav õunapuu” jõudis Jõgevamaale. – *Vooremaa*, 11. juuni, lk 4.

Krusten, R. 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

Krusten, R. 2003. Kommentaar: Lastekirjanduse uurimisest. – *Postimees*, 07. märts, lk 14.

Krusten, R. 2004. Lasteluule tipud endised. Eesti lasteluule 1998-2003. – Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse toimetised 1, Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, lk 115-123.

Kull, A. 2005. Heiki Vilep veeretab lõbusaid lastevärsse. – *Tartu Postimees*, 22. sept., lk 2.

Künnap, A., Sinijärv, K. M. 2005. Happy end on oluline. – *Sirp*, 02. sept., lk 7.

Lastekirjanduse sõnastik. 2006. / Toimetajad J. Palm, Ü. Väljataga. Tallinn: Eesti

Lastekirjanduse Teabekeskus.

Manushkin, F. 2001. Täiskasvanute lastekirjanduse koolituse seminari materjalid. – [Loengu konspekt]. Käsikiri Heiki Vilepi valduses.

Martson, I. 2003. Eesti lastekirjanduse rikas mitmekesisus. – *Eesti Päevaleht, Arkaadia*, 24. jaan., lk 19.

Martson, I. 2004. Lastekirjandus 2003. Päkapiikkude aeg. – *Looming*, nr 3, lk 448-455.

Martson, I. 2004. Lapsed ja internet – kuhu me liigume? – *Õpetajate Leht*, 18. juuni, lk 9.

Martson, I. 2005a. Karm tegelikkus raamatupoes: Anderseni aastal ilma Andersenita. – *Eesti Päevaleht, Arkaadia*, 15. apr., lk 16.

Martson, I. 2005b. Lapsed ja noored eelistavad ka kirjanduses kindlat kaubamärki. – *Eesti Päevaleht, Arkaadia*, 06. mai, lk 14.

Mäger, M. 1979a. Riimi üldküsimusi. – Luule ja lugeja. Tallinn: Eesti Raamat, lk 69-86.

Mäger, M. 1979b. Titakirjanduse mustrist ja meistrist. – Luule ja lugeja. Tallinn: Eesti Raamat, lk 236-252.

Mäger, M. 1979c. Kaasautori kiituseks. – Luule ja lugeja. Tallinn: Eesti Raamat, lk 139-165.

Müürsepp, M. 1996. Pilt lasteraamatus. – *Nukits 1996, Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse almanahh*, lk 6-8.

Müürsepp, M. 2003. Lastekirjandus – müüt, pilt, lugu, laps. Lastekirjanduse teooria ja ajaloo küsimusi. Tallinn: TPÜ kirjastus.

Müürsepp, M. 2004. Lastekirjandus kui õõnestaja, kukutaja, kummutaja. – Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse toimetised 1, Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, lk 4-11.

Müürsepp, M. 2005a. 20. sajandi lõpp eesti lastekirjanduses maailma lastekirjanduse *fin de siècle*'i arutelu taustal. – Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse toimetised 2, Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, lk 38-49.

Müürsepp, M. 2005b. Üks lohe koorub munast ja läheb maailma avastama. – *Eesti Päevaleht, Arkaadia*, 25. nov., lk 14.

Müürsepp, M. 2005c. Perekond Sauteri sisult suured lastelood. – *Eesti Päevaleht, Arkaadia*, 04. veebr., lk 15.

Müürsepp, M., Väljataga, S. 1995. Eesti lastekirjandus 1970-1990. Tallinn: Eesti Lasteraamatukogu.

- Nikolajeva, M. 1997. Introduction to the theory of children's literature. Tallinn: TPÜ kirjastus.
- Novek, M. 2004. Raamatutegijatel ei maksa väikelapsi alahinnata. – *Õpetajate Leht*, 29. okt., lk 11.
- Palm, J. 2001. Lastekirjanduseta kirjanduslugu. – *Postimees*, 09. juuni, lk 18.
- Palm, J. 2003. Las laps loeb. 2002. aasta lastekirjanduse ülevaade. *Looming*, nr. 3, lk 432-436.
- Palm, J. 2005. „Tahaksin olla“: Lasteluule pärl tänapäeva Eestis. – *Postimees*, 23. sept., lk 20.
- Põldmäe, J. 1978. Eesti värsiõpetus. Tallinn: Eesti Raamat.
- Püttsepp, J. 2003. Ruumikoletiste tapmine ja kõvade kaantega libedad. – *Nukits 2003, Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse almanahh*, lk 40-43.
- Tarrend, A. 2005. Tõlge täidab tühikut. – *Nukits 2005: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse almanahh*, lk 30-36.
- Uustalu, A. 2007. Vilep teeb inimkatseid laste peal. Intervjuu. – *Linnaleht*, 13. apr., lk 2-4.
- Vaarik, D. 2007. Virtuaalmaailmad ja suhtlemise sajand. – *Postimees, AK*, 14. apr., lk 4.
- Vilep, H. 2002. Tere! Tartu: OÜ Sulemees.
- Vilep, H. 2003. Minu laul. Tartu: OÜ Sulemees.
- Vilep, H. 2003. Kapiukse kollid. Tartu: OÜ Sulemees.
- Vilep, H. 2004. Lendav õunapuu. Tartu: OÜ Sulemees.
- Vilep, H. 2004a. Jani seiklused Varjudemaal. Tartu: OÜ Sulemees.
- Vilep, H. 2004b. Vaikuse hääled. Tartu: OÜ Sulemees.
- Vilep, H. 2005. Tahaksin olla. Tartu: Vilep & Vallik (A-Disain OÜ).
- Vilep, H. 2005. Liisu. Tartu: Vilep & Vallik (A-Disain OÜ).
- Vilep, H. 2006. Kapiukse kollid jälle platsis. Tartu: Vilep & Vallik (A-Disain OÜ).
- Vilep, H. 2006. Liisu liivaaugus. Tartu: Vilep & Vallik (A-Disain OÜ).
- Vilep, H. 2006. Roosa printsess. Tartu: Vilep & Vallik (A-Disain OÜ).
- Vilep, H. 2007. Liisu leiutab küünlapuhuja. Tartu: Vilep & Vallik (A-Disain OÜ).
- Vilep, H. 2007. Katus sõidab. Tartu: Vilep & Vallik (A-Disain OÜ).
- Vilep, H. 2007a. Heiki Vilepi kodulehekülg internetis. [WWW]. <http://www.vilep.pri.ee>
- Vilep, Heiki 2007b. Intervjuu Heiki Vilepiga. Eike Metspalu, 14. märts, Tartu. [autori

üleskirjutus].

Vilep, Heiki vilep@adisain.ee 2007c. Kirjavahetus bakalaureusetöö teemal. [E-kiri].
Saadetud aadressil: eike.metspalu@gmail.com

Ühing Hea Algus. 2007. Kodulehekülg [WWW]. <http://www.heaalgus.ee>

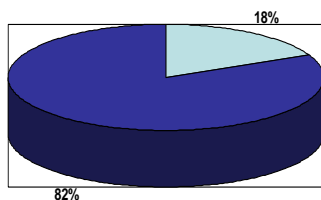
Watkins, T., Sutherland, Z. 1995. Contemporary children's literature. – Children's literature: an illustrated history. / Edited by Hunt P. Oxford; New York: Oxford University Press, p 289-321.

Wilkie-Stibbs, C. 2005. Intertextuality and the child reader. – Understanding children's literature: key essays from the second edition of the International companion encyclopedia of children's literature. / Edited by Hunt P. London; New York: Routledge, p 168-177.

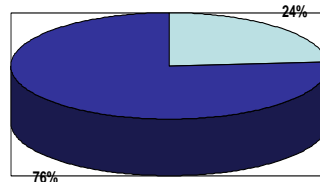
LISA 1. Algupärase- ja tõlkeilukirjanduse vahekord

2000. aastal ilmus

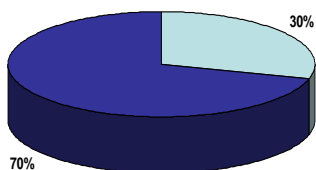
□ eesti ilukirjandus ■ tõlkeilukirjandus

2001. aastal ilmus

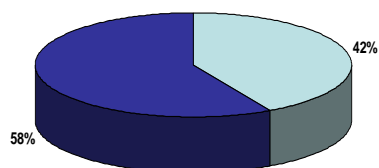
□ eesti ilukirjandus ■ tõlkeilukirjandus

2002. aastal ilmus

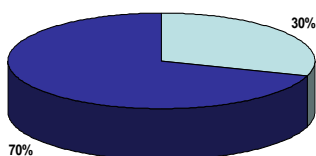
□ eesti ilukirjandus ■ tõlkeilukirjandus

2003. aastal ilmus

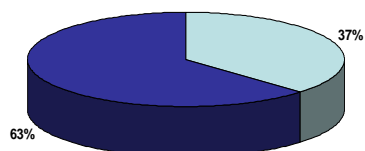
□ eesti ilukirjandus ■ tõlkeilukirjandus

2004. aastal ilmus

□ eesti ilukirjandus ■ tõlkeilukirjandus

2005. aastal ilmus

□ eesti ilukirjandus ■ tõlkeilukirjandus

LISA 2. Algupärase lastekirjanduse statistikat